

TÜRKİYE'DE YÖNETİMSSEL AKLIN İNŞASI: I. AİLE ŞÛRASİ KARARLARI'NIN ANALİZİ*

Arş. Gör. Beyhan Çağrı Tuzcuoğlu

Marmara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
ORCID: 0000-0002-5107-7433

Öz

1980'lerin başından itibaren Türkiye kapsamlı bir ekonomik ve siyasal dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşümün temeli, Foucault'nun yönetimsellik (*governmentality*) adını verdiği yeni yönetim biçimini adapte etme çabasıdır. Özellikle Batı ülkelerinde büyük oranda yerleşmiş olan bu yeni yönetim biçimini geçmek için bu örnekler de incelenerek önemli reformlara girilmiştir ve birçok yeni kurum oluşturulmuştur. Bu kurumlardan ikisi olan Aile Araştırma Kurumu ve Aile Şûrası koordineli bir şekilde çalışarak bu dönüşümde önemli bir işlev görmüş, bu dönüşümün yol haritasını çıkarmak misyonunu üstlenmişlerdir. Bu makalenin iddiası, adı bu şekilde konulmasa da, Aile Şûrası raporlarında ortaya konulan temel meselenin Türkiye'nin yönetimsel iktidar tekniklerini nasıl adapte edeceği sorunu olduğu ve üretilen politika ve projelerin yönetimselliğe geçiş için bir yol haritası şeklinde kurgulandığıdır. Bu çalışmada, 1990 yılında toplanan I. Aile Şûrası kararları üzerinden bir söylem analizi yapılarak Türkiye'de bu yeni yönetimsel aklın inşa edilme sürecinin başlangıç aşaması incelenecektir. Bu çalışmanın temel sorusu, bu yeni yönetim anlayışına geçişin nasıl planlandığı ve bu geçiş için hangi iktidar mekanizmalarının kullanılmasının önerildiğidir.

Anahtar Sözcükler: Yönetimsellik, Aile şûrası, Disiplin mekanizmaları, Güvenlik mekanizmaları, Yönetimsel akıl

The Construction of Governmental Reason in Turkey: Analysis of I. Family Council Reports

Abstract

A comprehensive economic and political transformation process emerged in Turkey from the beginning of 1980s. Basis of this transformation process was the effort to adapt a new governing form which Foucault calls governmentality. For adapting this new governing form which was already established in the Western countries, a lot of reforms has been done and new institutions were established by examining the Western examples. Two of these institutions were Family Research Institution and Family Council, they worked coordinately and had major function in this transformation and took the mission of preparing the guideline of this transformation. In this article it is claimed that, even it is not mentioned in the Family Council Reports, main issue of these reports is adapting the governmentality techniques and policies and projects which were developed in these Councils were constructed as a guideline to transition to governmentality. In this work, by making a discourse analysis on I. Family Council Reports the beginning of the construction of this new governmental reason in Turkey will be examined. Main question of this work is how the transition to this new governmentality planned and what kinds of power mechanisms are suggested to use for this transition.

Keywords: Governmentality, Family council, Discipline mechanisms, Security mechanisms, Governmental reason

* Makale geliş tarihi: 11.10.2021
Makale kabul tarihi: 28.07.2022
Erken görünüm tarihi: 15.12.2022

Türkiye’de Yönetimsel Aklın İnşası: I. Aile Şûrası Kararları’nın Analizi*

Giriş

Bu çalışmanın konusunu Türkiye’de yönetimsel aklın (*governmental reason*) inşasının incelenmesi oluşturmaktadır. Yönetimsellik kavramı, Michel Foucault tarafından 1977 yılından itibaren *Collège de France*’da verdiği derslerde geliştirilmiştir. Foucault bu kavramı yeni bir idare biçimi ve yönetim aklını açıklamak için kullanır. Geleneksel hükümlerlik devletlerinin tebaasını öldürme hakkında somutlaşan iktidarıyla, 18. yüzyılda ortaya çıkan bireylerin bedenlerini ıslah etme, kapatma gibi tekniklerle işleyen disiplinci iktidardan farklı olarak 19. yüzyılda Foucault’nun “yönetimsel iktidar” dediği yeni bir iktidar biçimi ortaya çıkar. Yönetimsel iktidar, öldürmeye değil yaşatmaya odaklanan, bireylerin bedenini değil bir toplumsal beden olarak nüfusu hedef alan, öznelilikler üreterek bireyleri özne yapan, yasaklamak ve dayatmak yerine çevreyi düzenleyerek insanların seçeneklerini yönlendiren yeni bir iktidar biçimidir (Foucault, 2013: 59-60, 71, 99). Bu çalışmada, Türkiye’de bu yeni yönetimsel aklın nasıl inşa edilmeye çalışıldığına başlangıç aşaması I. Aile Şûrası Kararları üzerinden tartışılacaktır. Daha sonra detaylandırılacağı üzere, Aile Araştırma Kurumu ve Aile Şûrası bu yeni yönetim anlayışına geçişte bir yol haritası çıkarmaları için oluşturulmuş kurumlardır. Dolayısıyla Aile Şûrası Kararları, bu yönetimsel aklın kurgulandığı temel metinlerden biridir. Bu çalışmada, Türkiye’de bu yönetimsellik anlayışını adapte edebilmek için nasıl bir yönetim zihniyeti değişikliğinin yapılmasının planlandığı ve hangi iktidar tekniklerinin kullanılmasının öngörüldüğü sorularını yanıtlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda disiplin ve güvenlik mekanizmalarının nasıl kullanıldığı incelenirken, bu mekanizmaların nasıl birleştiği, birbiri üzerine eklenerek nasıl yeni tip mekanizmalar ortaya çıkardığı da örnekler üzerinden açıklanacaktır.

Bu çalışmanın inceleme konusunu oluşturan Aile Şûrası, Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı altında ilk olarak 1990’da oluşturulan, siyasi parti temsilcileri, devlet bürokratları, akademisyenler ve sivil toplum temsilcilerinin bir araya

* Bu makale Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yazılmakta olan doktora tezinden türetilmiştir.

geldiği bir platformdur. Her 4-6 senede bir düzenlenen Şûralarda bu aktörler, kimi zaman aile bakanı, kimi zaman da başbakan ve cumhurbaşkanının da katılımıyla, ortak olarak Türkiye’de uygulanması gerektiğini düşündükleri aile, sağlık, nüfus, gençlik ve kent politikaları üzerine raporlar hazırlamaktadırlar.¹ Raporlar üzerine yapılan incelemeye dayanarak, bu çalışmanın iddiası Türkiye’nin yönetimsel iktidar anlayışına geçişinin zorunluluğu ve bu geçişin nasıl sağlanması gerektiğinin, adı bu şekilde konulmasa da, bu raporları hazırlayanların bu raporlarda asıl vurgulamak ve çözüm bulmak istedikleri mesele olduğudur. Aslında bu raporlar Türkiye’nin güvenlik mekanizmalarını nasıl kullanacağı ve yönetimsel iktidar anlayışını nasıl oluşturacağına dair bir yol haritası mahiyetindedir. Bu çalışmanın hedefi de, I. Aile Şûrası’nın oluşturulma sürecine ve kararlarına bakarak bu yol haritasının oluşturulma çabalarının ve Türkiye’nin yönetimselliğe geçiş sürecinin başlangıcının nasıl kurgulandığını analiz etmektir. 1989 yılında, Aile Şûrası ile benzer bir şekilde, yönetimselliğe geçiş için bir enstrüman olarak Aile Araştırma Kurumu oluşturulmuştur.² Atılgan’ın vurguladığı üzere ANAP hükümeti döneminde kurulan kurumun iki ana biriminden biri olan Aile Araştırma Kurulu’nda ve Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı’nda ANAP hükümetleri boyunca partinin milliyetçi-İslamcı kanadından temsilciler yer almıştır (Atılgan, 2000: 145-146). Başkanı, kurul üyeleri, başkan yardımcıları, daire başkanları ve hukuk müşavirleri Aile Şûra’larının tabii üyesi olan bu kurum Şûra ile koordineli bir biçimde

-
- 1 I. Aile Şûrası 1990 yılında, II.’si 1994 yılında (bu Şûra Birleşmiş Milletler’in 1994 yılını Uluslararası Aile Yılı ilan etmesi vesilesiyle “Değişim Sürecinde Aile, Toplumsal Katılım ve Demokratik Değerler” başlığıyla Aile Kurultayı adı altında biraz daha farklı bir formatta yapılmıştır), III.’sü 1998 yılında, IV.’sü 2004 yılında, V.’si 2008 yılında, VI.’sı 2014 yılında ve VII.’si 2019 yılında düzenlenmiştir.
 - 2 Bu kurum birkaç kez isim değiştirmiş ve farklı kurumlara bağlanmıştır: “29 Aralık 1989 tarihinde 396 sayılı kanun hükmünde kararname ile kurulan Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, ilk kurumsal düzenleme olarak kuruluş gerekçesini Anayasanın söz konusu amir hükmünden almaktadır. Söz konusu kurum, 13.11.2004 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5256 sayılı Teşkilat Kanunu ile Başbakanlığa bağlı bir Genel Müdürlük olarak yeniden yapılandırılmıştır. Genel Müdürlük olarak kamusal faaliyetini sürdüren Kurumumuz, 08.06.2011 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmüştür ve ardından 09.07.2018 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Mülga Aile ve Sosyal Politikalar ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik bakanlıklarının birleştirilmesi ile kurumumuz Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlanarak faaliyetlerine halen devam etmektedir.” <https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/kurumsal/kurum-hakkinda/>, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2020)

çalışmaktadır.³ Denebilir ki Aile Araştırma Kurumu, yönetimselliğe dayalı bir yönetim için hayati olan istatistiki verileri sağlamakta⁴, Şûralarda da siyasetçiler, bürokratlar, uzmanlar, akademisyenler ve sivil toplum temsilcileri bu verilerden yararlanarak ortaklaşa bir şekilde programlar ve projeler ortaya çıkarmaktadır. İstatistiki verilerin ve Aile Araştırma Kurumu'yla koordinasyonun oluşturulmaya çalışılan yeni yönetim modeli için öneminin farkında olan Şûra üyeleri I. Aile Şûrası Raporlarında şöyle demektedir:

Ülkemizde Aile Araştırma Kurumu'nun kuruluşuyla sosyal tarihimiz açısından toplumumuzun geçmişine ve bugününe ışık tutacak ciddi bilimsel çalışmalar yapma imkânı artık ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu gayeyle disiplinler arası çalışmaların başlaması söz konusudur. Delillerle ve rakamlarla desteklenen tarihi ve sosyal gerçekleri ortaya çıkartacak araştırmalara öncelik tanınmalı ve geniş çaplı ekip çalışmalarının düzenlenmesine özen gösterilmelidir. Böylece "Toplumumuzun zaman içinde rakamlara dayanarak incelenmesi" mümkün olabilecektir (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 17-18).

“Toplumun rakamlara dayanarak incelenmesi” yani “toplumun bilgisi”ne sahip olunmasıyla yeni yönetsel aklın dayanacağı yeni iktidar tekniklerinin belirlenmesi ve bunların uygulanmasını sağlayacak stratejilerin ortaya çıkarılması mümkün olacaktır. İstatistik, bir devlet bilimi olarak, bu yönetim sanatının temelidir (Foucault, 2013: 91). Tabi ki bu yönetim modeli ve bunun oluşturulması için gereken araştırmalar bu Şûra üyeleri tarafından icat edilmemiştir, daha önce de belirtildiği gibi bu yönelim küresel trendleri takip etmenin ve çağın gerekliliklerine ayak uydurmaya çalışma eğiliminin bir sonucudur. 2002 yılında TBMM’de Aile Araştırma Kurumu üzerine yapılan bir Meclis görüşmesinde “Başbakanlığa bağlı Aile Araştırma Kurumu 29.12.1989 tarih ve 396 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmuştur. Bu şekilde bir kamu araştırma kurumu olarak kurulan Aile Araştırma Kurumu, ABD ve Avrupa ülkelerinde aile ile ilgili kuruluşların bir benzeri olarak devlet yapımız içinde yerini almıştır” (TBMM Tutanakları, 2002) denmektedir. Aile Şûrası kararlarında dünyada ortaya çıkan büyük değişime ve buna uygun yeni yönetim tekniklerine referanslar (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 10, 64) ya da “Aile Araştırma Kurumu, araştırma sahalarını önceliklerine göre global şekilde belirlemelidir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 35) şeklindeki tavsiyeler de bunun

3 Detaylı bilgi için bkz. Devlet Bakanlığı Aile Şûrası Yönetmeliği, 1990, <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/34990?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (Erişim Tarihi 23 Şubat 2020)

4 Aile Araştırma Kurumu (ve daha sonra onun devamı olan Müdürlükler) tarafından yapılan araştırmalar için bkz. <http://ailesurasi.gov.tr/yayinlar.asp#>, (Erişim Tarihi 23 Şubat 2020)

göstergesidir. Bütün Şûra’larda bu yaklaşımın sergilendiği görülmüş, dünyada ortaya çıkan yeni yönetim modeline adapte olmanın gerekliliği vurgulanmıştır. 2004 yılında yapılan IV. Aile Şûrası’nda ilk defa bunun adı da konulmuş, dünyanın “devlet merkezli politikaların tek başına çözüme ulaştırmadığı göz önünde bulundurularak klasik yönetim anlayışının yerine yönetim kavramının üzerinde durulmalıdır” (IV. Aile Şûrası Kararları, 2004: 29) denilerek temel amacın dünyadaki bu yeni yönetim modeline adapte olmak olduğu daha açık bir şekilde ifade edilmiştir. Yani gösterildiği üzere, her ne kadar Aile Şûrasının oluşum sürecini hazırlayanlar ve bu Şûralara katılıp kararları alanlar Foucault’nun yönetsellik anlayışını bilerek bunu uygulamak gibi bir amaca sahip olmasalar da dünyadaki örnekleri inceleyerek buralarda uygulanan yeni yönetim akli ve tekniklerini adapte etme çabaları dolaylı olarak onları yönetsellik anlayışını yerleştirecek politika ve projeler üretmeye sevk etmektedir.

Bu çalışmanın da üzerine eğildiği “aile” hem disiplin hem de güvenlik mekanizmalarının uygulanması için hayati bir öneme sahiptir. Disiplin mekanizmalarının uygulanacağı bir model teşkil ederken nüfusu düzenleyici güvenlik politikalarının da hedefindedir. Disiplinci iktidar mekanizmaları normlar ve modeller ortaya koyarak bireylerin bunlara uymasını ister, denebilir ki aile hem ortaya konan ve uyulması gereken bir modeldir hem de disiplinci ıslah ve gözetleme mekanizmalarının işleyeceği bir yerdir. Foucault ailenin bu ayrıcalıklı konumunu şöyle ifade eder:

Yönetim sanatı, nüfus sorunsalına dek kendisini ancak aile modeli üzerinden, ailenin idaresi olarak anlaşılan ekonomi üzerinden düşünebiliyordu. Tersine, aileye indirgenemeyecek bir şey olarak nüfus ortaya çıktığı andan itibaren, aile nüfusa nazaran bir alt düzeye iner, nüfusun içindeki bir öge olarak belirir. Yani artık bir model değil bir parçadır; ancak ayrıcalıklı bir parçadır, zira nüfustan cinsel davranışa, demografiye, çocuk sayısına veya tüketime dair bir şey elde edilmek istendiğinde aileden geçilmesi gerekmektedir. İşte aile, modelken araca dönüşür; iyi yönetim için hayali bir model değil, nüfusların yönetimi için bir araç olur. Ailenin model düzeyinden araç düzeyine geçmesi son derece temeldir. Ailenin nüfusla bir araçsallık ilişkisine girişi de 18. yüzyılın ortalarından itibaren olur: Ölüm oranlarına dair kampanyalar, evliliğe dair kampanyalar, aşılar vb. (2013: 94).

Foucault’nun belirttiği gibi, geleneksel yönetim anlayışında aile devlet yönetimi için bir model pozisyonundaydı. Aile Şûrası kararlarında da ailenin geleneksel devlet yönetimi için model olma özelliği vurgulanmıştır: “Osmanlı devlet politikası, aile kurumu üzerine oturtulmuştur. Devletin idari sistemi, mali sistemi, sanat anlayışı aile kurumuna göre inşa edilmiştir. Devlet ‘kul sistemini’

aileye dayandırmıştır. Yine Enderun sistemi de aile kaynaklıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 32). Foucault’nun güvenlik mekanizmalarının yönetimin temel ilkesi haline gelmesiyle disiplin mekanizmalarının ortadan kalkmadığı argümanını hatırlarsak, aslında ailenin model olma konumu da tamamen ortadan kalkmış değildir. Aile, Foucault’nun dediği gibi, nüfus yönetimi için araçsal bir rol kazanmakla beraber, Aile Şûrası kararlarında da göstereceğimiz gibi, toplum için bir mikro ideal model rolünü de bir ölçüde koruyabilmiştir. Ailenin model olma özelliği, özellikle 1980’lerden itibaren dünyanın birçok ülkesinde görülen neoliberalizm ve neomuhafazakârlık birleşmesinden sonra daha da öne çıkmıştır. Brown’ın vurguladığı gibi aile bu birleşmede çok önemli bir yer tutmuş, neomuhafazakârlar ahlaki neoliberalleşmeyle ekonomik sebeplerle “aile değerleri”ne yönelmişler ve ailenin toplumdaki rolünü güçlendirmeye çalışmışlardır (2019: 92). Aile bağlarının güçlendirilmesi bir yandan refah devletini aşındırarak neoliberal mantığa uygun bir şekilde devletin eğitim, sağlık gibi alanlardan sorumlu olmayıp bunların bireye ve onun bağlı olduğu ailesinin sorumluluğuna bırakılmasını kolaylaştırıcı bir “güvenlik ağı” olarak kullanılmış, bir yandan da disiplinci bir işlev görmüştür (Brown, 2019: 92-93). Disiplinci iktidar mekanizmalarıyla aile, yönetim için bir model ve aynı zamanda bireyler için uymaları gereken bir norm olarak kurgulanırken güvenlik mekanizmalarıyla da nüfusun düzenlenmesi için işlevsel olarak ele alınmıştır. Cooper da 1970’lerden başlayarak Amerika Birleşik Devletleri’nde neoliberalleşme ve neomuhafazakârlar arasındaki ittifakın aileyi “yeniden icat” ettiğini ve bu ittifakın etkisiyle yaşanan ekonomik krizlerin derinleştirdiği yoksulluğun sorumluluğunun devletten “özel aileye” kaydırıldığını belirtir (2017: 21,25). Neoliberal yönetimselliğe geçişle birlikte, özel işletmelerin ulusun ekonomik hayatını yönetmek için hayati bir hale gelmesi gibi “özel” aile de toplumsal hayatı yönetmek için çok önemli bir kaynak haline gelmiştir (Rose ve Miller, 1992: 187-188). Hem disiplinci hem de güvenlik mekanizmaları ailenin model rolünü güçlendirmek ve bu sayede daha sağlıklı, eğitilmiş ve itaatkâr bir nüfus meydana getirmek için kullanılmıştır. Yine sağlık alanı da bu inceleme için önemli bir yer tutmaktadır. Gelişen tıbbi araçlar hem disiplin mekanizmalarının hem de güvenlik mekanizmalarının kullanımı için önemli araçlar sağlamaktadır. Karar metinlerinde de açıklanacağı üzere, tıbbın kapatma ve rehabilite etme teknikleri bir çeşit normlayıcı disiplin mekanizması olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Yine kürtaşı sınırlandırma gibi teknikler de hem kişinin bedeni üzerinde kontrol kuran bir disiplin mekanizması işletmekte hem de nüfusun düzenlenmesini sağlayarak bir güvenlik mekanizması olarak kullanılmaktadır. Yine gelişmiş genetik teknolojisiyle ceninin daha doğmadan özrürlük durumu tespit edilebilmekte ve bu gibi durumlarda gebelik sonlandırılarak beşeri sermayesi daha yüksek bir nüfus oluşturulmaktadır. Yine nüfus yönetimi de yönetsel iktidar açısından hayati önemde bir kategori olduğundan metinlerde incelenecek bir diğer alan olarak belirlenmiştir.

Yönetimsel iktidarın kendinden önceki iktidarlardan en önemli farkı ilk defa modern anlamda bir nüfus düşüncesinin bu iktidar tarafından ele alınmasıdır. Daha önce sadece asker ve vergi kaynağı olarak ele alınan nüfus, ilk defa yönetimsel iktidar tarafından bütün toplumsal ve biyolojik süreçleriyle bir bütün olarak ele alınmış ve buna yönelik politikalar geliştirilmiştir. Disiplinci iktidar tek tek bireylerin bedenlerini hedef alırken yönetimsel iktidar güvenlik mekanizmalarıyla bir toplumsal beden olarak nüfusu hedef alır (Lemke, 2014: 57). Dolayısıyla nüfusun bilgisine sahip olmak ve nüfus yönetimi yönetimsel iktidarın etkili bir şekilde işleyebilmesi için hayati öneme sahiptir ve bu sebeple karar metinlerinde incelenecek üç ana konudan biri olarak seçilmiştir. Aile Şûrası kararlarını, pratik olması açısından Aile, Nüfus Yönetimi ve Sağlık alt başlıkları altında inceleyerek de bu üç alanın ve bu alanlarda kullanılan iktidar mekanizmalarıyla geliştirilen politikaların iç içe geçmiş olduğunu hatırlamak gerekir.

Aile Şûrası komisyonlarında görevli akademisyen ve uzmanların daha sonra İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim bakanlığı gibi bu önerdikleri politikaları uygulama gücüne sahip oldukları görevlerde bulunmaları, daha sonra hayata geçirilen birçok projenin ilk defa Aile Şûrası kararlarında önerilmiş olması, karar metinleri üzerinden yapacağımız söylem analizinin pratikte disiplin ve güvenlik mekanizmalarının nasıl kullanıldığı ve yeni yönetimsellik anlayışının nasıl yerleştirildiğinin anlaşılması için ne kadar önemli ve yararlı olduğunu göstermektedir. Foucault’nun yönetimsellik anlayışı gücün yerel aktörlere nasıl yayılıp onlar tarafından nasıl kullanıldığını ve aynı zamanda bu iktidar tekniklerinin vatandaşlar tarafından nasıl içselleştirildiğini de kavramsallaştırmakta ve tartışmaktadır. Bu konular bu çalışmanın dışında bırakılmış, sadece yönetim seviyesinde gerçekleşen zihniyet dönüşümü ve bu dönüşüm için hangi iktidar tekniklerinin kullanımının öngörüldüğü çalışmanın odağına konulmuştur. Öte yandan zaten yönetimsellik mükemmel işleyen ya da işleyebilecek bir sistem değildir. Bu sebeple bu çalışma Türkiye’de yönetimsellik anlayışının oluşturulduğunu ya da bu yeni yönetim anlayışına geçildiğini iddia etmemektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki karar alıcıların dünyadaki örnekleri inceleyerek bu yeni yönetim anlayışına geçme çabası içinde olduklarını iddia ederek bu çabaları incelemekte ve oluşturulmak istenen yeni yönetimsel aklın nasıl kurgulandığını analizinin merkezine koymaktadır.

1. Foucault’nun İktidar ve Yönetimsellik Anlayışı

1.1. Foucault ve İktidar

Foucault’nun iktidar üzerine yazdıkları siyaset teorisine en özgün katkılarını oluşturur. Geleneksel iktidar teorileri iktidarı hükümlerlik sorununa indirgediği için genelde yasaklama ve öldürme üzerine kurulu, Foucault’nun

hukuki-yasal mekanizmalar dediği, iktidar mekanizmalarına odaklanırlar; iktidarı bu şekilde ele alan yaklaşımlar Foucault'nun disiplinci mekanizmalar ve güvenlik mekanizmaları olarak adlandırdığı ve bizim çalışmamızın temelini oluşturan iktidar mekanizmalarını açıklamakta yetersiz kalır.

Foucault iktidarı tek bir merkezden doğan ve bu merkezden yukarıdan aşağıya doğru işleyen bir mekanizma olarak ele alan geleneksel yaklaşımları eleştirir; ona göre iktidar tek bir merkezi olmayan, toplumun en ince kılcak damarlarına kadar işlemiş ağsal bir ilişkiler yumağıdır. Foucault'ya göre "iktidar her yerdedir, her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir" (2010: 72). Bu iktidar perspektifiyle Foucault geleneksel teorilere eleştirel bakmaya çalışan Marksist ve anarşist iktidar teorilerinden de ayrılır. Klasik Marksist iktidar kuramı sınıf iktidarına odaklanır, Foucault'nun ekonomik indirgemecilikle malul olarak gördüğü bu yaklaşım iktidarı sınıfsal mücadele üzerinden okur ve devleti (dolayısıyla iktidarı) sınıf egemenliği aracı olarak görür. Oysa Foucault'ya göre iktidar burjuvazinin ya da başka bir sınıfın çıkarlarına indirgenemez, sınıflar iktidar mekanizmalarını kendi çıkarları için kullanabilir ancak iktidar bu sınıflardan ve onların çıkarlarından değil onlardan bağımsız söylem ve pratiklerden doğar. Anarşist iktidar teorisi ise iktidarı sadece devlet iktidarı olarak okur, Marksizmin iktidarı ekonomik ilişkilere indirgeyen yaklaşımının yerine iktidarı devletin işleyişine indirger. Keskin bir devlet-toplum ayırımına dayanan bu yaklaşıma göre ezen ve baskılayan bir devlet iktidarı ve devlet iktidarının karşısında da bu baskı politikalarına maruz kalan bir toplum vardır. Foucault bu tarz bir devlet-toplum ikiliğini reddeder, topluma dışsal konumda ve ona karşı olarak işleyen bir iktidar anlayışı değil, toplumun içinden işleyen ve sadece baskı ve ezme değil ıslah etme, gözetleme, üretme ve düzenleme işlevleri de olan bir iktidardan bahseder. İktidar bir sınıfın çıkarlarına indirgenemeyeceği gibi sadece devlete de indirgenemez. Dolayısıyla Foucaultcu bakış açısıyla bu iki yaklaşımın iktidar anlayışı da "hukuki-söylemsel (*juridico-discursive*) iktidar nosyonuna yakalanmıştır: yani iktidar, mülk edinilebilen ve bu ister kral olsun ister devlet olsun ister burjuvazi vs. olsun, hükümdar figüründe, otoritenin yerinde merkezleşen bir şeydir. Başka bir deyişle bir kuruma, bir yere atfedilen iktidardır" (Newman, 2014: 140). Bu tarz iktidar yaklaşımları iktidarın merkezsiz, çoklu ve karmaşık yapısını basite indirgedikleri için iktidarın tek bir yönüne odaklanırlar: hükümler ve hükümlerin kullandığı yasaklama ve öldürmeyi temel alan hukuki-yasal mekanizmalar. İktidarın çok daha gelişmiş yöntemlerle işleyen, ıslah etmeye ve gözetlemeye dayalı disiplinci mekanizmaları ile üretmeye ve düzenlemeye dayalı güvenlik mekanizmaları, iktidarı oldukça basit ve dar olarak ele alan bu tarz yaklaşımlarla anlaşılabilir.

Foucault iktidarın devlete indirgenemeyeceğini savunmakla birlikte iktidarın ve iktidar mekanizmalarının anlaşılmasında devletin önemli rolünü teslim eder. Devlet, hem gelişmiş bürokratik ve teknolojik aygıtlarıyla çeşitli

iktidar mekanizmalarını etkili bir biçimde kullanabilmesi itibariyle hem de diğer yönetim ve iktidar ilişkilerinin de devlet ve toplum içinde işlemesi itibariyle iktidarı anlamak için önemli bir konum işgal eder. İktidarı hükümlerlik olarak algılayan, siyaseti ve yönetimi hükümdarın (Prens’in) tebaasının itaatini sağlama ve iktidarını koruma sanatı olarak gören geleneksel anlayışın zirvesi olarak kabul ettiği Machiavelli ve aynı dönemde ona karşı yazılan siyaset teorisi kitaplarını kıyaslarken Foucault şöyle yazar:

Machiavelli’de veya onun hakkındaki temsillerde ortaya çıktığı haliyle Prens, tanımı gereği prensliğinde biriciktir; prensliğine göre bir dışsallık ve aşkınlık konumundadır. Oysa burada, yöneticinin, yöneten insanların, yönetim pratiğinin bir yandan çoklu pratikler olduğunu görürüz, çünkü çok sayıda insan yönetir...Yani devletini yöneten Prens’in yönetiminin sadece bir kipini oluşturduğu, birden çok yönetim vardır. Diğer yandan da bütün bu yönetimler bizatihi toplumun ya da devletin içindedir (2013: 83).

Foucault’ya göre iktidar tek bir merkezde yoğunlaşmamıştır ve toplumun çeşitli katmanlarında çok çeşitli aktörler iktidarı kullanır. Bu da sürekli birbirini etkileyen aktörler arasında karmaşık bir iktidar ilişkileri ağı ortaya çıkarır. Devlet, daha sonra detaylı olarak açıklayacağımız, özellikle Foucault’nun disiplinci mekanizmalar ve güvenlik mekanizmaları olarak adlandırdığı iktidar mekanizmalarını kullanarak hem tek tek bireyler ve onların bedenleri üzerinde hem de genel olarak nüfus üzerinde düzenleyici ve dönüştürücü etkiler yaratır. Stephen J. Collier bir analogi kurarak Foucault’nun iktidara bakışını “nesnelerin yalnızca geometrik özellikleriyle değil, aynı zamanda mekânları nasıl düzenledikleriyle (*organized*), öğelerin belli bir biçimde bir araya gelişinden doğan bağlantısal özellikleriyle ve bunların dönüşümleriyle ilgili olan” topolojiye benzetir ve Foucault’nun bir “topolojik iktidar yaklaşımı” geliştirdiğini söyler (2014: 177). Foucault iktidarı analiz etmek için kullandığı bu özgün yaklaşımı: “Bu durumda, eğer bir iktidar analizi yapmak istiyorsak iktidardan değil, iktidarlardan söz etmemiz ve iktidarların yerini kendi tarihsel ve coğrafi spesifiklerinde belirlememiz gerekir” diyerek özetler (2011c: 145). Foucault iktidarı toplumsallığı ve dönüştürücü mekanizmalarının işlevini de göz önünde bulundurarak ele alır. Yani Foucault’ya göre, iktidarın işleyişini anlamak için toplumun içinden işleyen çoklu iktidar yapılarına ve bu iktidar yapıları arasındaki ilişkilere odaklanmak gerekir. Yani Foucault, özcü (*essentialist*) bir bakış açısıyla devlete ve iktidara *a priori* bir öz atfetmek, onları aşkın ve neredeyse metafizik kategoriler olarak ele almaktansa, devletin ve iktidarın belirli tarihsel koşullarda nasıl işlediğini anlamaya çalışır. Deleuze’un de vurguladığı gibi Foucault bu sebeple “İktidar nedir? ve nereden gelir?” sorusunu değil, “İktidar nasıl pratik edilir?” sorusunu sorar (Deleuze, 2019a: 82). Yine bu sebeple Foucault “iktidar teknolojilerine, iktidar-bilgi arasındaki ilişkilere ve

iktidar ilişkilerini yapılandırmaya ve uygulamaya yarayan değişen stratejilere” odaklanır (Jessop, 2007: 35). Foucault’nun bu pratik iktidar anlayışını daha iyi anlayabilmek için onun “iktidar mekanizmaları” olarak adlandırdığı mekanizmaları ve bunların nasıl işlediğini açıklamak gerekir; bir sonraki bölümde bu konu detaylandırılacaktır.

1.2. İktidar Mekanizmaları

Daha önce de belirttiğimiz gibi Foucault üç tip iktidar mekanizmasından söz eder: hukuki-yasal mekanizmalar, disiplinci mekanizmalar ve güvenlik mekanizmaları (2013: 7). Hukuki-yasal mekanizmalar geleneksel hükümlerlik devletinde gördüğümüz, hükümlerlik ölüm üzerindeki mutlak hâkimiyetinde somutlaşan, yasalar ve fermanlar üzerinden işleyen, öldürmek, yasaklamak ve dışlamak üzerine kurulu mekanizmalardır. Disiplinci mekanizmalarda 17. ve 18. yüzyıllardan itibaren yönetimin temel mekanizmaları haline gelen, ıslah etmek, kapatmak ve gözetlemek üzerine kurulu iktidar mekanizmalarıdır. Modern toplumun yönetim işleyişi ise güvenlik mekanizmalarına dayanır; bu mekanizmalar öldürmek yerine yaşatmak, kapatmak yerine düzenlemek ve üretmek üzerine kuruludur.

Hukuki-yasal mekanizmaların dışlayan ve ölüme bırakan tekniklerinin yerine disiplinci iktidar mekanizmaları kapatmayı ve gözetlemeyi kullanır. Bu kapatma “suçlu”, “hasta” ya da “deli” gibi oluşturulan disiplinci normlara uymayan herkese uygulanır. Foucault bu konuda şöyle yazar:

On yedinci ve on sekizinci yüzyılda deliyi dışlama sistemini çok genel olarak betimleyebiliriz. On sekizinci yüzyılın sonunda, toplum insanları dışlayan- kullanılan terim hala budur- değil; herkesin yerinin belirlendiği, gece gündüz gözetlendiği ve gözlendiği, kendi kimliğine sıkı sıkıya bağlandığı bir sistemin içine dâhil eden bir iktidar kipi inşa etti (2011b: 181).

Disiplin mekanizmalarının etkin bir şekilde kullanılabilmesi ancak teknolojik ilerleme ve gelişmiş bir idari aygıtın ortaya çıkmasıyla mümkün olmuştur. Çünkü disiplin toplumu, öldürmek, yasaklamak ve dışlamak gibi görece basit teknikler kullanan ve hükümdarın bu hukuki-yasal mekanizmalar dışında toplumsal hayata nüfuz etmesini sağlayacak pek fazla aracının olmadığı hükümlerlik toplumuna göre çok daha fazla denetime ihtiyaç duyar. Bu toplumda, disiplinci mekanizmalar kullanılarak tek tek bireyler gözetim altında tutulur, bedenleri disipline edilir, normlar ve modeller inşa edilerek bireylere dayatılır ve bunlara uymayanlar çeşitli kapatma teknikleriyle ıslah edilir. Foucault disiplini şöyle açıklar:

Disiplin, aslında, toplumsal gövdedeki en ufak unsurlara varıncaya dek denetleyebilmemizi sağlayan, bizzat toplumsal atomlara, yani bireylere ulaşmamızı sağlayan iktidar mekanizmasıdır. İktidarın bireyselleştirme teknikleridir. Birini nasıl gözetlemeli, davranışını, tavrını, becerilerini nasıl denetlemeli, performansını nasıl pekiştirmeli, yeteneğini nasıl çoğaltmalı, en yararlı olacağı yere nasıl yerleştirmeli: Benim anladığım disiplin işte budur (2011c: 149-150).

Hukuki-yasal mekanizmaların şiddetle ilişkisi doğrudandır, yasayı çiğneyen şiddet yoluyla bastırılır, şiddet bu mekanizmaların varlık koşuludur. Disiplinci mekanizmalar da şiddet içerir ancak bunu öldürme veya toplumdan dışlama yoluyla toptan ortadan kaldırma şeklinde uygulayan hukuki-yasal mekanizmalardan daha farklı teknikler kullanır; “disiplinci iktidar sadece cezalandırıcı (*punitive*) ve sınırlandırıcı (*restrictive*) değil, aynı zamanda düzelten (*corrective*), rehabilite eden (*rehabilitating*) ve yerine geri koyandır (*restoring*). Disiplinci iktidar öznellik üretir” (Oksala, 2012: 166-167). Disiplinci iktidarın bu sadece cezalandırmak ya da yasaklamak üzerine işlemeyen, ıslah eden, öznellik üreten işlevi, Foucault’nun neden iktidarı sadece olumsuz yönleriyle açıklamaya çalışmanın yetersiz bir analize yol açtığını düşündüğünü anlamak açısından önemlidir. Eric Paras bu konuda şöyle yazar:

Disiplin kavramı, Foucault’nun yanıltıcı olduğunu düşündüğü iki fikre aynı anda karşı çıkmasını sağlıyordu. İlki, iktidarın büyük ölçekte ve olumsuz yönde uygulandığına, aslında bir tahakküm olduğuna dair mefhumdu. Aksine Foucault iktidarın, efendinin köle üzerinde uyguladığı bir edim olmadığını, olumlu olduğunu, bir şeyler ürettiğini ileri sürüyordu. İktidarın hastaneler, okullar ve ordular gibi disipliner sistemleri, bu sistemlerin içinde yer alan insanları inceleme nesnesi haline getirerek, kabiliyetlerini sınavıp normlarla kıyaslayarak ve incelemeye tabi tutulmuş insanları tespit edilmiş becerilerine uygun biçimde görevlendirerek etkin bir şekilde işlemekteydi. Bireyselleştirme, iktidar ekonomisinde yer alan bir araç, sınırlandırılmış toplumların belirli görevlerde daha etkin olmasını sağlamanın bir yolu (2016: 109).

Foucault burada olumlu-olumsuz kavram çiftine normatif bir anlam yüklemeyiz, iktidarın olumlu olması onun “iyi”, “doğru” olması değildir. İktidarın olumluluğu sadece onun üretici ve düzenleyici niteliğini tanımlamak için kullanılır, Foucault’ya göre iktidarı sadece yasaklama ve öldürme gibi olumsuz işleyiş biçimleri üzerinden değil ıslah etme, üretme ve düzenleme gibi değer yaratan, kaynak üreten, ilişkisellikleri yönlendiren olumlu veçheleriyle de analiz etmek gerekir.

Güvenlik mekanizmaları modern dönemde ortaya çıkmamıştır, çok eski dönemlerden beri vardır; disiplinci mekanizmaların da tarihi eskilere dayanır.

Ancak Foucault'ya göre güvenlik mekanizmalarının ve (daha sonra açıklayacağımız biyoiktidarın) yönetimin temel işleyiş mantığı haline gelmesi modernitenin ayırıcı bir özelliğidir.⁵ Belli dönemlerde ortaya çıkan durum belirli bir iktidar mekanizması tipinin aşırı gelişmesi ve diğerlerine nazaran ağırlık kazanarak yönetimin temel iktidar mekanizması haline gelmesidir. Foucault'nun önemle belirttiği gibi bu üç tip iktidar mekanizması ve onların temelini oluşturduğu toplum biçimleri (hükümranlık toplumu, disiplin toplumu ve güvenlik toplumu) düz bir çizgi halinde birbirlerinin yerine geçerek ortaya çıkmazlar. Modern toplumda güvenlik mekanizmalarının yanında hukuki-yasal mekanizmalar ve disiplinci mekanizmalar da varlığını sürdürür, güvenlik mekanizmaları bizatihi onların üstüne kurulur. Güvenlik mekanizmaları günümüz toplumlarının temel mantığını oluşturmakla birlikte, gerekli durumlarda hukuki-yasal mekanizmalar ve disiplinci mekanizmalar da kullanılır. Foucault bu iktidar mekanizmalarının ilişkisi hakkında şöyle der:

Öte yandan, biri disiplinci, ötekisi düzenleştirici olan bu iki mekanizmalar bütünü, aynı düzeyde bulunmaz. Bu da onlara açıkçası, birbirini dışlamama ve birbiri üzerine eklemenebilme olanağı sağlar. Hatta, çoğu durumda, disiplinci iktidar mekanizmaları ve düzenleştirici iktidar mekanizmaları, bedene yönelik disiplinci mekanizmalar ve nüfusa yönelik düzenleştirici mekanizmalar birbiri üzerine eklenlidir bile diyebiliriz (2011d: 256).

Foucault'nun, yukarıdaki alıntıda olduğu gibi, zaman zaman düzenleştirici mekanizmalar olarak da adlandırdığı güvenlik mekanizmaları, hukuki-yasal mekanizmalar ve disiplinci mekanizmaları da kendine eklemleyerek mükemmelleşir ve ortaya çok daha karmaşık ve gelişkin iktidar mekanizmaları çıkar.⁶ Bu çalışma, Türkiye özelinde, disiplinci mekanizmalarla güvenlik mekanizmalarının nasıl kullanıldığını inceleme amacı taşıdığından bu mekanizmaların pratikte nasıl birbiri üzerine eklemendiği ve nasıl yeni iktidar mekanizması bileşimleri yarattığı bizim için özel olarak önemlidir ve Aile Şûrası karar metinleri incelenirken daha detaylı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

1.3. Biyo-iktidar ve Yönetimsellik

Birbiri üzerine eklenen iktidar mekanizmalarından ortaya çıkan bu yeni güvenlik mekanizmaları yeni tip bir iktidar anlayışını da ortaya çıkarır:

-
- 5 Biyopolitikanın modern dönem öncesi biçimlerini de tartışan bir çalışma için bkz. Onur Kartal (ed.), *Biyopolitika: Platon'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri*, (Ankara: Notabene Yayınları, 2016)
- 6 Güvenlik mekanizmaları, bir sonraki alt bölümde Biyoiktidar ve Yönetimsellik kavramlarıyla bağlantılı olarak daha detaylı açıklanacaktır.

biyoiktidar. Foucault biyoiktidarını “insan türünün temel biyolojik özelliklerini oluşturan şeylerin bir politikaya, bir politik stratejiye, genel bir iktidar stratejisine dâhil olmalarını sağlayan mekanizmaların bütünü” olarak tarif eder (2013: 3). Biyoiktidar, bu mekanizmaları kullanarak bütün bir nüfusun yaşamsal süreçlerini düzenleyici politikalar geliştirir. Biyoiktidar “tikeli disiplin altına almaktan ziyade, genelin düzenliliğiyle ilgilenir; yani eğitici değil, istatistiki anlamda dengeleyici, düzenleştiricidir” (Koyuncu, 2016: 39). Bu güvenlik mekanizmalarına ve biyoiktidara dayanan Foucault’nun “yönetimsellik” adını verdiği yeni bir yönetim anlayışı ortaya çıkar. Foucault bu yeni yönetim anlayışına dayanan iktidar biçimi için şöyle yazar:

Ancak yaşam sorumluluğunu yüklenme görevini üstlenmiş bir iktidar, sürekli olarak düzene sokucu ve düzeltici mekanizmalara gereksinecektir. Artık söz konusu olan egemenlik alanında ölümü öne sürmek değil, değer ve yararlılık alanında yaşam dağıtmaktır. Böylesi bir iktidar, nitelemek, ölçmek, değerlendirmek, hiyerarşiye sokmak durumundadır, öldürücü canlılığıyla ortaya çıkmak değil; onun işi itaatkâr uyruklarla hükümrânın düşmanlarını birbirinden ayıran çizgiyi çizmek değil, normlar çerçevesinde dağıtımlar yapmaktır. (...) Normalleştirici toplum, yaşamı merkeze alan bir iktidar teknolojisinin tarihsel sonucudur (2010: 106).

Yaşamın iktidarın merkezine konulması, yaşamın her veçhesinin iktidarın gelişmiş mekanizmalarının düzenleyici ve üretici işlevinden etkilenmesini ve iktidarın kapsayıcılığının genişlemesini de beraberinde getirir. Kendinden önceki iktidar mekanizmalarını da içine katarak gelişen güvenlik mekanizmaları ve bu mekanizmalara dayanan bu yeni yönetim tarzı (yönetimsellik), artık hem tek tek bireylerin hem de bir bütün olarak nüfusun üzerinde çok daha fazla etkiye sahiptir.

Bu tip mekanizmalar bireyi sadece iktidara maruz kalan pasif varlıklar olarak değil, aktif özneler olarak ele alır. Foucault’ya göre “bu iktidar biçimi bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yarası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir.” (2011c: 63) Bireylere öznellik rolü veren bu iktidar onların yaptıklarını doğrudan yasaklamak, kısıtlamaktan çok ortamı ve koşulları düzenleyerek nüfus, toprak ve sermaye ilişkilerini yönlendirmeye çalışır. Yani yönetimsellik “yönetimin sistemli ve düzenlenmiş pratiklerine işaret eder; ayrıca yönetilen varlıklar hakkındaki ussal bilgiyi ya da hesaplanabilir öğeleri gösterir” (Lemke, 2015: 30). Belirli bir özgürlük tipi ve belirli bir öznellik rolü bu tarz bir yönetimsellik için mecburidir. Yönetimsel iktidar, belirli normları bireylere dayatmak yerine çevreyi düzenleyerek insanların seçimlerini yönlendirir. Gelişmiş disiplin mekanizmalarıyla her şeyin ve herkesin gözetim altında

tutulduğu, güvenlik mekanizmalarıyla nüfusun ve mekânların düzenlendiği bir toplumda bireylerin özgürlüğü sınırları çizilmiş bir özgürlüktür ve böyle bir toplumu yönetmenin mantığı bu sınırları mümkün merteye görünmez kılmak, bireylerin otoriteyi içselleştirmelerini sağlayıp itaatlerini güvence altına almaktır. Rose ve Miller bu anlamda yönetsel iktidarın bir “uzaktan yönetme” (*governing at a distance*) kapasitesi kazandığını söylerler; yeni teknolojik mekanizmalar, yeni bilgi biçimleri ve uzmanlar sayesinde kişiler ve diğer aktörler en az düzeyde doğrudan politik müdahaleyi gerekli kılmayacak şekilde “kendi kendilerini düzenleyebilir” hale getirilirler, bu sayede yönetsel iktidar bunların “özgürlüğünü” ve “özerkliğini” ortadan kaldırmadan yönetmeye devam edebilir (1990: 14-15). Yine de bütün bu mekanizmalar yeterli olmazsa, bireyler kendileri için çizilmiş özgürlük sınırlarının dışına çıkarlarsa, yönetim hukuki-yasal mekanizmalara başvurup dışlama ya da öldürme gücünü kullanır.

1.4. Bilgi, Söylem ve İktidar

Foucault'nun iktidar analizine yaptığı başka bir önemli katkı da bilgi ve iktidar ilişkisi üzerine ortaya koyduğu yeni yaklaşımdır. Foucault bilginin “söylemsel bir uygulama tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş ve bilime yer vermekle zorunlu olarak yükümlü bulunmadıkları halde, bir bilimin kuruluşu için gerekli olan elemanların...toplamı” olarak tanımlanabileceğini söyler (1999: 233). Daha sonra da Foucault, tıpkı iktidara olduğu gibi, bilginin ele alınışına da yeni bir bakış açısı getirerek bilgi ve iktidarı birbirini dışlayan kategoriler olarak ele alan yaklaşıma önemli eleştiriler getirir. Foucault'ya göre “bilginin ancak iktidar ilişkilerinin askıya alındığı yerde olacağını ve bilginin ancak onun emirlerinin, taleplerinin ve çıkarlarının dışında gelişebileceğini düşündüren koskoca bir gelenekten vazgeçmek” gerekmektedir (2015c: 65). İktidar ve bilgi birbirini dışlamak şöyle dursun, Foucault'ya göre iktidar bilgiye bilgi de iktidara sürekli eklenmektedir ve “iktidarın falanca keşfe, filanca bilgi biçimine ihtiyacı olduğunu söylemekle yetinmemeli, iktidar işleyişinin bilgi nesnelere yarattığı, bunları ortaya çıkardığı, enformasyon biriktirdiği ve kullandığı da söylenmelidir” (2015d: 35). Bu sebeple de “bilgi olmadan iktidarın sürdürülmesi olanaksızdır, bilginin iktidar doğurmaması olanaksızdır” (Foucault, 2015c: 66.) Foucault Nietzsche'nin “kendinde bilgi diye bir şey yoktur” önermesini analizinin temelini koyar ve bunun “özne-nesne ilişkisinin (ve *a priori*, nesnellik, saf bilgi, kurucu özne gibi türevlerinin) gerçekte bilginin temelini oluşturmadığını, aksine bilgi tarafından üretildiği” ve bilginin bir ilişkiler ağına dayandığı anlamına geldiğini söyler (2012: 212). Açıklandığı üzere Foucault bilgiyi de tıpkı iktidar gibi ilişkiselliği bağlamında ele alır. Onun analizine göre “bilgi ilişkilerini açıklayacak olan iktidar ilişkileridir” (Deleuze, 2019b: 249).

Foucault’nun bu açıklanan bilgi-iktidar ilişkisi üzerine düşünceleri Foucaultcu söylem analizinin de aslında temelini oluşturur. Foucaultcu söylem analizi, bir söylemin nasıl oluştuğunu, neyi içerip neyi dışladığını ve bütün bunların hangi iktidar ilişkilerinin sonucu olduğunu analiz etmemizi sağlar. Foucault’ya göre “söylem yalnızca kavgaları veya baskı sistemlerini açıklayan şey değil, ama onun için, onun vasıtasıyla mücadele edilen şey, ele geçirilmek istenen erktir” (1987: 23). Söylemler şeyleri “düşünülebilir” ve “yönetilebilir” hale getirir (Arribas-Ayllon ve Walkerdine, 2008: 120). Foucault “fenomonolojik türdeki bir betimlemede veya herhangi bir yorumlayıcı yöntemde olduğu gibi söylemin arkasında onun kaynağı olacak bir iktidar bulmaya” çalışmadığını belirttikten sonra “benim uyguladığım analiz türü konuşan özne sorununu ele almaz, stratejik bir sistem içinde söylemin farklı rol oynama tarzlarını inceler; bu stratejik sistem iktidarı içerimler ve iktidar bu sistem için işler. Demek ki iktidar, söylemin dışında değildir” diye yazar (2011b: 179-180). Foucault’nun bu “kurucu öznenen vazgeçme” düşüncesi soybilim olarak adlandırdığı yöntemle de yakından ilintilidir. Foucault soybilimi “olaylar alanına göre aşkın bir konumu olan ya da tarihin akışı içinde kendi bomboş kimliğiyle koşturan bir özneye gönderme yapmadan, bilgilerin, söylemlerin ve nesne alanlarının kurulmasını açıklayabilecek bir tarih biçimi” olarak tarif eder (2011b: 67). Foucault, Cinselliğin Tarihi adlı eserinde, soybilimsel analiz yöntemini kullanarak, sadece gerçeğin analizini değil, gerçekliğin nasıl oluştuğunu ve belirli bilgi biçimlerinin gerçeklik olarak görülme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini analiz etmiştir ve bu gerçek-yapım (*truth-making*) süreci iktidar ilişkilerinin de içine gömülü olduğu söylemsel bir süreçtir (Khan ve MacEachen, 2021: 4). Foucaultcu söylem analizi için önemli olan bir diğer kavram da arkeolojidir. Foucault’ya göre “Arkeoloji, yerel söylemselliklerin analizine uygun düşen yöntem olarak, soybilim ise böylece tarif edilmiş yerel söylemselliklerden yola çıkarak, yine bu söylemselliklerden çıkmış ve artık tabii olmayan bilgileri önemli hale getiren taktik olarak adlandırılabilir” (2011b: 92). Foucault’ya göre “Arkeolojik çözümleme söylemsel oluşumları belirginleştirir ve betimler. Bu arkeolojik çözümlemenin söylemsel oluşumları birbirleriyle karşılaştırmak, buldukları eşanlılık içinde birbirlerinin karşısına koymak, aynı zaman içerisinde bulunmayanlardan onları ayırt etmek...söylemsel olmayan uygulamalarla onları ilişkiye sokmak zorunda olması demektir” (1999:198). Bu çalışmanın da amacı Foucault’nun burada açıklanan yöntemlerini kullanarak Aile Şûrası Kararları’nda konuşan özne sorununa odaklanmak yerine, hangi söylemlerin kullanılıp hangi söylemlerin dışarıda bırakıldığını, bu söylemlerin söylemsel olmayan pratiklerle nasıl ilişkilendiğini anlamak ve nihayetinde bu söylemlerin hangi iktidar ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıktığını analiz etmektir.

2. Aile Şûrası Kararları

2.1. Aile

Daha önce de belirttiğimiz gibi, disiplin mekanizmaları normlar ve modeller oluşturarak bunları bireylere dayatırlar, bunlara uymayanlar da “anormal”, “hastalıklı” vb. olarak damgalanırlar. Aile de aslında böyle bir ideal model işlevi görmesi aracılığıyla disiplinli iktidar mekanizmalarının bir parçasıdır. Aile Şûrası kararlarında da, Geleneksel Türk Aile Yapısı tarif edilerek bir model olarak ortaya konmuştur ve bireylerin ve ailelerin buna uyması beklenmektedir. Bir yandan da yeni ihtiyaçlara cevap vermek üzere, ailenin, güvenlik mekanizmalarının üretici ve düzenleyici işlevlerine hizmet etmesi için çeşitli önerilerde bulunmaktadır. Yaşanan hızlı toplumsal değişime rağmen Türk Ailesi’nin “sahip olduğu kültürel değerlerinin de desteği ile günümüzde de genel olarak sağlıklı yapısını koruduğu”nu (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 52) iddia eden Aile Şûrası, “ailenin geleneksel temelleri ile sosyal gelişme ve modernleşme unsurları arasındaki çatışan ve uzlaşan tarafların tespit edilmesi ve aileye yönelik politikaların buna göre belirlenmesi”ni tavsiye etmektedir (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 18). Daha önce de belirtildiği üzere, Foucault’ya göre hiçbir kavram, değer ya da kurumun *a priori* bir anlamı yoktur, bunların hepsi belirli bir yer ve zamandaki iktidar ilişkileri tarafından belirlenir. Dolayısıyla aile de üzerine çeşitli politika ve stratejiler üretmeden önce tanımlanması, sınırlarının çizilmesi gereken bir kurumdur. Bu çerçevede raporlarda önce ailenin ne olduğu sorusunun ele alındığını görüyoruz. Ailenin tanımı yapılarak burada oluşturulan politikaların hangi aileyi hedef aldığı, hangi ailenin korunması gerektiği açıklanmaktadır. Bu tanımlama ışığında bir yandan da Foucault’nun normlama olarak adlandırdığı teknikte “makbul aile” bir norm olarak ortaya konmaktadır. Kararlarda aile “Bir toplumda hukuki temele dayalı evlilik ve akraba bağlılığı (anne-baba, çocuklar, büyükanne ve büyükbaba ile yakın akrabalarından) oluşmuş aynı mekânda yaşayan en küçük toplumsal kurumdur” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 51) şeklinde tanımlanmaktadır. Daha sonra da yasalara ve mahkeme kararlarına da referansla makbul ailenin sınırları belirlenmiştir:

Anayasa korunacak "Aile'yi tanımlamamıştır". Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, 5.4.1965 tarih, E. 1965/2, K.1965/24 Sayılı kararının gerekçesinde; "Aile Müessesesi" kavramını kullanmış ve bu kavram ile kastedilenin "Kanunen geçerli evlenme" olduğuna işaret etmiştir. Bundan anlaşılacağı üzere korunması gereken aile; hukuk düzenince, bir başka deyişle Türk Medeni Kanunu tarafından geçerli kabul edilen, evlenme akdine dayalı evlilik müessesesidir. Yoksa fiilî olarak ayrı cinsten kişilerin birlikte yaşamalarından oluşan topluluğu kastetmemiştir (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 61-62).

Görüldüğü üzere kararlarda ailenin sadece “kanunen geçerli evlenme” olarak anlaşılabilceği, diğer birlikte yaşama biçimlerinin aile olarak görülemeyeceği belirtilmektedir. Bu şekilde sınırları çizilen “makbul aile” bir norm olarak dayatılmakta, bu sınırların dışında kalanlar için dışlayıcı bir disiplin mekanizması olarak kullanılmaktadır. Bu sınırların dışında kalanlar aileyi koruyucu ya da ailenin durumunu iyileştirici politikalarından yararlanamaz hale getirilerek cezalandırılmaktadır. Ancak buradaki dışlama disiplin toplumlarındaki gibi mutlak bir dışlama, toplumun tamamen dışına atma değildir. Karar metinlerinde önce “ayrıca serbest birleşmelerin oluşum biçimleri, bu tür birleşmelere yol açan faktörlerin neler olduğu ve yeni bir yaşam biçimi olarak görülen aile oluşturmayan hane halkı grupları da incelenmelidir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 19) denilmekte, daha sonra da “fiili birleşmelerin taranarak tespitinden sonra, bunların M.K.’un öngördüğü şart ve biçimlerde evlenme akdine dönüşmesini özendirici ve sağlayıcı tedbirlerin alınmasının uygun olacağı görüşüne varmıştır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 62) denilmektedir. Burada önce ortaya çıkan istenilmeyen durumun bilimsel olarak incelenmesi, nedenlerin ortaya konulması, verilerin ortaya çıkarılması öngörülmektedir. Daha sonra da yönetimselliğin temel mantığı olan “istenmeyen davranışları daha maliyetli istenilen davranışları ise daha az maliyetli hale getirerek davranışları yönlendirme” (Read, 2012: 86) tekniğiyle “anormal”in tamamen dışlanması ya da yok edilmesi yerine “normal”in sınırları içine çekilmeye çalışıldığı görülmektedir. Burada disiplin mekanizmalarıyla güvenlik mekanizmalarının birleştirilmesinin açık bir örneği görülmektedir. “Makbul aile” disiplinci bir norm olarak ortaya konmakta ve bu norma uymayanlar dışlayıcı uygulamalara maruz kalmaktadır; ancak bu dışlama toptan dışlama yerine bu seçimi daha maliyetli hale getiren bir teknik olarak uygulanmakta, özendirici güvenlik mekanizmalarıyla dışarıda kalanlar normalin içine dâhil edilmeye çalışılmaktadır. Kararlarda bu anlayışın defaatle ifade edildiği görülmektedir. “Yakın insan ilişkileri ve duygusal bağlılık içeren geleneksel aile kültür ögesinin sürekliliğini sağlayacak örgün-yaygın eğitim hizmetleri sağlanmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 26) denilerek geleneksel ailenin devamlılığı için eğitim mekanizmasının devreye sokulması tavsiye edilmekte “sevgi, saygı ve hoşgörü sahibi sorumluluk anlayışına sahip uyumlu ve mutlu aile tipini özendirici, ödüllendirici ve motive edici uygulamalar başlatılmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 48) denilerek ödüllendirici mekanizmalarla insanlar makbul aile tipine yönlendirilmeye çalışılmaktadır. Örneğin “evlenecek olan gençlere evlilik kredisi verilmesi”nin (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 47) önerilmesi bu tip bir ödüllendirici mekanizmadır. Yukarıda belirtildiği üzere burada disiplin ve güvenlik mekanizmaları birbirine eklenerek “normalleştirici” bir iktidar teknolojisi işletilmek istenmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, aile, nüfusu düzenlemek için de önemli bir araçtır. Aile Şûrası altında toplanan Sosyal Yapı Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Farklı toplumsal gruplar arasındaki evlenmelerin toplumsal entegrasyonu sağlamada önemli bir işlevi vardır, her alt kültürün sosyal yapısı ve değerleri ayrı ayrı incelenmeli, grupların bütünleştirilmesi yolunda politikalar aranmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 18). Foucault’nun anladığı anlamda “normalleştirme” hem bütünleştirici hem de bireyselleştirici bir etki yaratır, bir yandan bir standart ortaya koyarken bir yandan da farklılığın kendini ancak bu standartla ilişkisi üzerinden tanımlamasını sağlayarak hem homojenlik hem de çeşitlilik üretir (Mills, 2007: 187). Aile Şûrası kararlarında da bir yandan farklı alt kültürlerin çeşitliliği kabul edilmekte bir yandan da onları bütünleştirici politikalar geliştirilmek istenmektedir. Aslında burada yapılmak istenen, farklı kültürel, etnik vb. grupların entegrasyonunun sağlanması ve nüfusun homojenleştirilmesi için ailenin bir biyoiktidar aracı olarak kullanılmasıdır.

Güvenlik mekanizmalarının mekânı ele alış biçimi diğer iktidar mekanizmalarına göre önemli farklar içerir. Mekânın bütüncül olarak ele alınması, ortamın düzenlenerek süreçlerin yönlendirilmesi güvenlik mekanizmalarının temel mantığını oluşturur. Foucault iktidar mekanizmalarının mekânla ilişkisi için şöyle der:

Hükümranlık, hükümetin merkezine dair temel soruyu sorarak bir toprağı kapitalleştirir; disiplin bir mekânı inşa eder ve kendisine öğelerin hiyerarşik ve işlevsel dağılımı sorusunu sorar; güvenlik ise, dönüşebilir ve çok işlevli bir çerçevede düzenlenmeleri gereken olası öğeler ve olaylar dizisinden hareketle bir ortamı (*milieu*) oluşturmaya çalışır. Güvenliğe özgü mekân o halde olası bir olaylar dizisine bağlıdır, zamansal ve raslantısal olana, verili bir mekâna yerleştirilmeleri gereken bir zamansallığa ve raslantısallığa bağlıdır. (...) Bu ortamın düzenlenmesinde söz konusu olan, sınırların, hudutların çizilmesi ve yerleşmelerin belirlenmesi değil, daha ziyade dolaşımların mümkün kılınması, sağlanması ve güvence altına alınmasıdır: İnsanların dolaşımı, malların dolaşımı, havanın dolaşımı vb. (2013: 22, 27).

Aile Şûrası kararlarında da mekânın bu mantıkla ele alınmasını tavsiye eden kararlar görülmektedir, yine Sosyal Yapı Komisyonu kararlarında şöyle denmektedir:

Ailenin sosyo-kültürel yapısı ile uyumlu mekânlar üreterek kişinin ailesine, sosyal çevresine ve toplumuna yabancılaşması önlenmelidir. Bu konuda yöresel farklılıkların tespiti ve mimarimizde diğer bütün konularda olduğu gibi geleneksel yapımızın günümüze uyarlanabilecek olan

yönlerinin ortaya konarak kültürel mirasımızın sürekliliğinin sağlanması gerekir (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 19-20).

Yine Aile Şûrası altında toplanan Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Güvenlik Politikaları Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Konut, çevresi ile bir bütün oluşturur. Ve aile de bu bütünleşme içerisinde yer alır. Konutu, yolu, bahçesi, ağacı, komşusu, çarşısı, çocuğun gittiği yuva veya okulu ile bir bütün olarak ele alınmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 45). Bu iki alıntıda da gördüğümüz gibi Şûra güvenlik mekanizmalarının mantığına uyumlu bir şekilde mekânı hem bütüncül bir yer olarak ele almakta hem de mekânın düzenlenmesinin insani süreçler üzerindeki önemine dikkat çekmektedir. Konut, sadece bir yer olarak değil, diğer mekânlarla ilişkiselliği ve toplumsallığı bağlamında ele alınırken, mekânların düzenlenerek gerekliliklere daha “uyumlu” hale getirilmesi ve bu sayede insanların yabancılaşma süreçlerine girmelerinin önüne geçilmesi önerilmektedir.

Aile Şûrası metinlerinde sık sık cinsiyet eşitliği vurgusu yapılmakta, kadının ailedeki ve toplumdaki rolünün geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Güvenlik Politikaları Komisyonu’nun bir başka kararında şöyle denilmektedir: “Çalışan kadına gerek ev işlerinde gerekse çocuk bakımında erkeğin yardımını sağlayıcı kitle iletişim vasıtaları ile eğitici programların yapılması gerekli görülmektedir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 46). Burada geleneksel Türk Aile Yapısı’nın disiplinci bir mantıkla nasıl uyulması gereken bir model olarak dayatıldığı görülmektedir; bu tip aile yapısında ev işleri ve çocuk bakımı asli olarak kadının görevi olarak tanımlanıyor, baba ancak anne çalışıyorsa, yani başka bir işlevi yerine getirip ekonomiye hizmet ediyorsa ona yardım etmeye teşvik ediliyor. Çalışmayan kadın babanın yardımı olmadan bu işleri yapmakla yükümlü görülüyor. Kadının çalışması durumunda bile erkeğin rolü “kadına yardım” olarak tanımlanmış, yani asıl vazife yine kadının, erkek sadece yardım eden tamamlayıcı bir rol üstleniyor. Aile içindeki bu tarz toplumsal cinsiyete dayalı rol tasnifleri çok önemli bir işlev görmektedir, ideal aile ve kadın ve erkeğin onun içindeki rolü bir model olarak oluşturulup dayatıldı mı kadın ve erkeğin toplumdaki rolü de bu ailedeki rolleri üzerine inşa edilmektedir. Bir yandan kadına disiplinci bir norm olarak dayatılan ailedeki geleneksel role uyması beklenirken bir yandan da bazı durumlarda, değişen ekonomik yapı ve kadının rolüne duyulan farklı ihtiyaçlar çerçevesinde kadının ailedeki pozisyonunu daha farklı biçimde düzenleme zorunluluğunun kadınların toplumsal konumu ve onlar için kurgulanan özgürlük anlayışı üzerinde nasıl bir etki yaptığı konusuna nüfus yönetimi alt başlığında tekrar döneceğiz.

Aile Şûrası Kararları’nda işlenen bir diğer önemli konu da çocuğun ailedeki konumu ve nasıl eğitileceğidir. Aile, çocuğun ilk eğitimini aldığı, toplumsal değerlerin çocuğa ilk aşılarmaya başladığı yer olması hasebiyle

toplumsal değerlerin yeniden üretimi ve itaatkâr vatandaşlar yaratılması bakımından kilit bir öneme sahiptir. Aile Eğitimi Komisyonu kararlarında “çocuğun ego-centric tabiatının devamına imkân veren ilgisiz terbiye tarzı” ve “çocuktaki menfi eğilimleri baskı altına alan otoriter terbiye tarzı” şeklinde iki terbiye tarzından bahsedildikten sonra şöyle denilmektedir: “Bunların ikisi de elverişsiz terbiye sistemleridir. Bizim uygulamamız gereken terbiye sistemi, çocuğa ferdiyet kapasitesini açığa çıkaracak şekilde ikna ederek değer aşılama sistemi olan ve çocukla iş birliği yapılması esasına dayanan otonomi terbiye sistemi olmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 53). “İkna ederek değer aşılama” sistemi ve “çocuğun ferdiyet kapasitesini açığa çıkarma” anlayışı önemlidir, güvenlik mekanizmaları bireyleri baskı altına alarak ya da zorlayarak değil, düzenleyici ve üretici politikalarla rıza üreterek ve bireyleri özne yaparak yönetmeyi amaçlar. Sezgi Durgun’un dediği gibi: “Foucault’nun tam olarak kast ettiği iktidar, egemenlik tekniklerini sistematik olarak uygulayan bir iktidardır ve toplumun gözetleme mekanizmalarını içselleştirmesine yol açan ‘rıza üretimi’ne hâkimdir; yani epistemik kodlar ve kalıplar çok daha derin telkinlerle ‘bireylerin kendi öznel seçimleriymişçesine’ özenle topluma ‘yedirilir’” (2015: 97). İlk olarak ailede başlayıp sonra okulda devam eden bu “ikna ederek değer aşılama” ve rıza üretme süreci, yönetimin temel olarak güvenlik mekanizmalarına dayanıp bireyleri istenilen biçimde özneleştirerek mümkün olan en az zoru kullanarak yönetebilmesini sağlar.

2.2. Nüfus Yönetimi

Aile Şûrası’nda, yönetsel iktidarın mantığına uygun olarak, önemle ele alınan ve birçok politika önerilen bir diğer alan da nüfus yönetimidir. Kararlarda sürekli olarak Türkiye’de aile üzerine araştırmaların yeterli olmadığı, nüfusla ilgili elde yeterli veri bulunmadığı vurgulanmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, modern toplumun dayandığı yönetsellik anlayışının düzgün işleyebilmesi için belirli tip bir özgürlük anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir. İnsanlara görece daha fazla özgürlük verilmesi onlar hakkında daha fazla bilgiye sahip olunmasını gerektirmektedir; bu bilgiler aracılığıyla da onlara yapmaları gerekenler dayatılmak yerine, güvenlik mekanizmalarının düzenleyici ve üretici işlevleri kullanılarak yapacakları yönlendirilir. Lemke’nin de dediği gibi “nüfus yönetimi, yeni edinilen özgürlüğün karşıtı ve tümleyeni olarak faaliyet göstermek zorunda olan disiplinlerin daha gerekli hale geleceği titiz, kapsayıcı ve ilkeli bir idare gerektirir” (2016: 274). Dolayısıyla araştırma, ölçme ve bunlardan çıkarılan istatistik veriler modern yönetsellik ve biyoiktidar açısından çok önemlidir. Foucault bu konuda şöyle yazar:

Güncel denetim biçimlerinin karakteristiği olarak gördüğüm şey, her bir bireye uygulanıyor olmasıdır: Bize bir bireysellik dayatarak bizim için bir

kimlik imal eden bir denetim. Her birimizin bir biyografisi, bir okul dosyasından kimlik kartına, pasaporta kadar, herhangi bir yerde her zaman belgelenen bir geçmişi vardır. Herhangi bir anda her birimize kim olduğumuzu söyleyebilecek bir yönetim organizması her zaman vardır ve devlet, istediğinde, tüm geçmişimizi bir uçtan diğerine kat edebilir (2011a: 282).

Her tür bilginin kayıt altına alındığı, bunların çeşitli merkezlerde toplanarak değerlendirildiği ve bu veriler ışığında nüfusun genel eğilimlerinin saptanarak nüfus üzerinde çeşitli düzenleyici politikalar geliştirildiği bu yönetimsellik anlayışı gelişmiş bir veri toplama ve depolama ağına ihtiyaç duymaktadır. Bunun farkında olan Aile Şûrası Aile ve Hukuk Komisyonu üyeleri şöyle yazmaktadır:

Yasama Organı’nın en uygun çözümü bulabilmesi onun ilgili konularda açık, doğru ve makul bir görüşe ulaşabilmesi, belirli bilgilere ve sosyal olgulara vakıf olmasına bağlıdır. Bu itibarla aile içi suç istatistikleri; yoğunluk arz eden çocuk suç neveleri, fuhuşla ilgili gelişmeler, evlatlık, koruyucu aile sayı grafikleri, boşanma nafaka, maddi ve manevi tazminat, velayetin tevzii, vesayet müessesesinin işleyişi gibi konularda ayrıntılı, çok boyutlu ve sağlıklı bilgilerin toplanması için bütün ilgili kuruluşlarla iş birliği yaparak gerekli verilerin elde edilmesi sağlanmalıdır (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 67).

Türkiye’de disiplinli mekanizmalar ve güvenlik mekanizmalarının birleşiminde ilkinin ağırlığı daha fazladır, güvenlik mekanizmaları hem devletin kuruluş mantığı hem de yönetim teknolojisindeki yetersizliklerden ötürü çok etkili kullanılamamaktadır. Daha etkili, topluma daha yoğun nüfuz edebilen bir yönetim ortaya çıkarabilmek için modern yönetimsellik anlayışına uygun yapılar meydana getirilerek güvenlik mekanizmalarının daha etkili kullanılması gerekmektedir. Bunun yolu da nüfus hakkında daha fazla bilgiye sahip olma, iyi veri toplama, tasnif, ölçme ve planlamadan geçtiği için Aile Şûrası kararlarında etkili bir yönetim için araştırma ve bilgi toplamanın geliştirilmesinin sürekli olarak tavsiye edildiğini görmekteyiz.

Hem aile hem de nüfus yönetimini ilgilendiren bir diğer konu da cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet rolleri meselesidir. Sosyo-Kültürel Değişme ve Gelişme Komisyonu kararlarında aile içi cinsiyet eşitliğinin sağlanması gerektiğinin vurgulandığı görürüz. Komisyon kararlarında şöyle denilmektedir: “Cinsiyete bağlı hiyerarşik yapı ise yeni işlevler için yararlı değildir. Çünkü yeni aile düzeni eşitlikçi, sevgi ve saygıya dayanan, paylaşımcı, demokratik hak ve görev dengesini kurabilmiş olan bir aile modeli olmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 24). Ancak birkaç satır sonra da şöyle denilmektedir: “Kentsel yaşantı içinde kadının aile bütçesine sağlayacağı gelire ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu çerçevede kadının kendini gerçekleştirmek adına toplumsal yaşamda yer alabilmesinin de gerekliliği görüşü benimsenmiştir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 24). Ailede cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasını tavsiye eden komisyon hemen arkasından kadının çalışmasını ve “kendini gerçekleştirmek amacıyla toplumsal yaşamda yer alabilmesini” sadece kentsel yaşamda kadının aile bütçesine katkısına ihtiyaç duyulmasına bağlamaktadır. Burada, daha önce bahsettiğimiz, liberal yönetimselliğin özgürlük anlayışının nasıl sınırları çizilmiş ve araçsal bir özgürlük anlayışı olduğunu kadın özgürlüğü meselesinde de görmekteyiz. Kadının cinsiyet hiyerarşisinden kurtulması, toplumsal hayatta kendine eşit bir yer elde etmesi kadına yapacağı katkı ve onun hakları için değil aile bütçesine (ve dolayısıyla ulusal bütçeye) katkısı için istenmektedir. Kentsel hayatta bu katkıya ihtiyaç olduğu için kadının toplumsal hayata katılması gerektiği söylenirken, kırsal hayatta böyle bir katkıya gerek olmadığı düşünüldüğünden kırsaldaki daha katı cinsiyet hiyerarşisi ve kadının daha kötü konumu hakkında bir çözüm önerisi sunulmamıştır. Güvenlik mekanizmalarının, nüfusu bir bütün olarak düzenlemeye yönelik araçsal ele alışına uygun olarak kadın nüfusu da hakları, tek tek hayatları olan bireyler olarak değil, kitle olarak, topluca düzenlemeye tabi tutulacak bir “toplumsal beden” olarak ele alınmaktadır.

Nüfus yönetiminin önemli bir başka ayağı da çocukların ıslahı sorunudur. Toplumla uyumsuz, suça eğilimli, piyasa için bir değer üretme kapasitesine sahip olmayan çocuklar ıslah edilerek “normal”in içine çekilmelidir. Aile Şûrası’nın Aile Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Evden kaçan çocuk ve tutuklu çocukların geçici bir süre barındırılıp, sorunlarının bilimsel olarak incelendiği ve çocuk için en uygun çözüm önerilerinin üretildiği bir merkez öncelikle büyük şehirlerde kurulmalıdır. Çocuk Islah Evlerinde temel eğitim ve meslek kazandırma faaliyetlerine önem verilmelidir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 81). Bu örnek bize disiplinli mekanizmalarla güvenlik mekanizmalarının nasıl birlikte kullanıldığını oldukça çarpıcı bir biçimde göstermektedir. Kapatma, bir disiplinli iktidar tekniğidir. Sadece cezalandırmayı değil aynı zamanda ıslah etmeyi de amaçlar, ıslah etme yoluyla “anormal”, “suçlu” olan topluma entegre edilmeye çalışılır. Foucault’ya göre “kapatma sadece olumsuz bir dışlama rolü oynamamış, aynı zamanda olumlu bir örgütlenme rolüne de sahip olmuştur. Onun uygulamaları ve kuralları, kendi birliğine, tutarlılığına ve işlevine sahip olan bir deney alanı oluşturmuşlardır” (1992: 126). Aile Şûrası kararlarında da buna paralel olarak, özellikle yaşı küçük suçlulara, eğitim verilip meslek kazandırılarak ıslah edilmesi önerilmekte, bu yolla tekrar “normal”in sınırları içine çekilmeleri ve topluma entegre edilmeleri amaçlanmaktadır. Burada bir disiplinli iktidar tekniği olan kapatmanın aynı zamanda güvenlik tekniklerini işletmek için kullanılmasının önerildiğini görmekteyiz. Evden kaçan “sorunlu” çocuklarla tutuklu çocukların

kapatılırken bir yandan bilimsel ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulması, bu istatistiki verilerden faydalanarak bu çocukları kapatmaya gerek kalmadan sorunlarını çözecek düzenleyici politikaların uygulanması önerilmektedir. Bir yandan da temel eğitim ve meslek kazandırma faaliyetleriyle kendilerini piyasaya uygun birer beşerî sermaye (*human capital*) olarak kurmaları sağlanmak istenmektedir.

2.3. Sağlık

Tıp hem disiplin mekanizmaları hem de güvenlik mekanizmaları için önemli bir uygulama alanı sunar. Disiplinci mekanizmalarla bedenler tek tek iyileştirilir, ıslah edilir, koyulmuş disiplinci tıp normlarına uymayanlar “deli” olarak damgalanır ve kapatılır, salgın hastalıklar baş gösterdiğinde köyler, hatta şehirler karantina altına alınır, hasta insanlar gözetim altında tutulur. Bir yandan da tıbbi veriler toplanarak tasnif edilir, nüfus hakkında istatistiki bilgiler ışığında ölçme ve değerlendirmeler yapılır, tıbbi güvenlik mekanizmaları kullanılarak doğum oranları, çocuk ölümleri gibi fenomenler düzenlemeye tabi tutularak daha sağlıklı ve verimli bir nüfus oluşturulur. Tıbbın modern toplumda kazandığı bu önemli işlev hakkında Foucault şöyle yazar:

Tıp artık sadece tedavi tekniklerinin ve illetler bilgisi bütünüünün ihtiyaç duyduğu sınırlarda olmak zorunda değildir; tıp bunlarla birlikte hem *sağlıklı insan* bilgisini, hem *hasta olmayan insan* incelemesini hem de *model insan* tanımını kucaklayacaktır. Tıp, insani varoluş düzeninde kendisine sağlıklı bir yaşam için öğütler verme otoritesini tanımakla kalmayıp, bireyin hayatını içinde sürdürdüğü toplumun standart fiziksel ve ahlaki ilişkileri konusunda buyurma hakkını da üstlenen kuralcı bir tutum takınır. O sınırlı alana, ama modern ve egemen insan için organik, düz, tutkusuz ve güçlü bir mutluluğun, ulusun düzeni, orduların gücü, halkının verimliliği ve emeğinin sabırlı ilerleyişiyle kesin olarak bağımlı olduğu alana yerleşir (2002: 59).

Tıp, üretici ve düzenleyici rolünün gelişmişliği dolayısıyla güvenlik mekanizmalarına en uygun alanlardan biridir. Hastalıklara çareler bulan, insanların yaşamını uzatan ve daha kaliteli bir yaşam sunan tıp sektörü, tam da öldürmek yerine yaşatmak ve yaşamı düzenlemek üzerine kurulu güvenlik mekanizmaları ve yönetimsellik anlayışının ihtiyaç duyduğu araçları sunar. İnsanların en yaşamsal faaliyetlerini düzenlemesi dolayısıyla çok güçlü bir kontrol imkânı sağlar. Deniz Sezgin bu konuda şöyle yazar:

Foucault’nun görüşünden hareketle; günümüzde çoğunlukla batı toplumlarının tıbbi sosyal kontrol altına alınmalarındaki yaygın genişlemenin; tıbbileştirmenin görünmez ve dolaylı yoldan

gerçekleştirilebilmesinden kaynaklandığı söylenebilir. Üstelik bu kontrol, gündelik yaşamın tüm alanlarına sızmakta, bu alanlar ve tıp arasındaki bağı sağlayarak genişlemektedir (2011: 57).

Güvenlik mekanizmaları mümkün mertebe görünmez olmaları, dolaylı işlemleri ve arkalarındaki iktidarın gücünü saklamaları üzere kurgulanır. Tıp da insanların hayatını kurtarmak şeklinde herkesin kabul ettiği bir amaçla kendini tanımlayarak kendisi için rıza üretir; bu sayede politik yönü kolayca gözden kaçır, zorlama ve baskı yerine insanları yaşatmaya ve hayatlarını düzenlemeye yöneldiğinden içindeki iktidar mekanizmaları görünmez.

Modern dönemin başından itibaren sağlık o kadar önemli bir norm haline getirilmeye başlanmıştı ki, sağlığını, özellikle de akıl sağlığını kaybettiği iddia edilen kimse, neredeyse bütün vatandaşlık haklarını kaybediyordu. Foucault'nun dediği gibi "Aile konseyi ve vasi tarafından haklarından mahrum edilmiş, otomatik olarak hukuksal ve ahlaki azınlık statüsüne yerleştirilmiş, kadiri mutlak doktor tarafından özgürlüğünden koparılmış olan hasta, her türden toplumsal önerilere maruz kalmaktaydı" (2015a: 21-22). Bu doktorlara ve genel olarak tıp sektörüne müthiş bir iktidar alanı açmaktaydı. Büyük oranda devletlerin yönlendirmesi altında gelişen tıp sektörü, yönetime insanlar üzerinde tasarrufta bulunacağı önemli mekanizmalar sağlıyordu. Tıp hem disiplinci teknikleri hem de güvenlik teknikleriyle modern yönetimselliğin en önemli araçlarından biri haline gelmişti.

Aile Şûrası kararlarında da tıbbın yönetsel iktidarın mantığına uygun bir şekilde kullanımına yönelik öneriler görülmektedir. Kararlarda sağlığın önemi vurgulandıktan sonra Türkiye'de sağlık alanındaki gelişmenin yeterli düzeyde olmadığı, sağlık politikalarının istenen sonuçları vermediği ifade edilmiştir. Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Güvenlik Politikaları Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir:

Komisyonumuz, sağlıklı bir toplumun sağlıklı bir aile ve sağlıklı bir çalışma ortamıyla sağlanabileceği görüşündedir. Oysa ki, henüz ülkemizde temel sağlık hizmetleri olan, ana-çocuk sağlığı, çevre sağlığı, ruh sağlığı, zararlı alışkanlıkların önlenmesi ve aile planlaması gibi konularda istenilen seviyeye ulaşamadığı gibi kişilere ve topluma yeterli bir sağlık eğitimi verilemediği açıktır. Bir misal vermek gerekirse, ana ve bebek ölümleri uluslararası karşılaştırmalar yapıldığında gelişmiş ülkelerin bir hayli gerisinde olduğumuz anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra genel sağlık hizmetleri, kişi başına düşen sağlık personeli sayısı ile sağlık hizmetlerinin çalışma şartları da yeterli düzeye ulaşamamıştır (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 42-43).

Daha sonra Türkiye’de uygulanması gereken sağlık politikalarıyla ilgili tavsiyeler verilmektedir. Göstereceğimiz gibi, bu tavsiyelerin birçoğu, tıbbın bireylerin ıslahı, gözetlenmesi, kayıt altına alınıp kontrol edilmesi ve nüfusun daha sağlıklı nesiller yetiştirmek üzere düzenlenmesine yöneliktir.

İlk olarak 2005 yılında pilot bölge olarak Düzce’de başlayan ve daha sonra bütün Türkiye’de uygulanmaya başlayan aile hekimliği 1990 yılında Aile Şûrası kararlarında önerilmiştir. Aile Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Aile sağlığının korunması, tüm sağlık hizmetlerinden ailelerin yararlanmasını sağlamak ve herkesi sosyal güvenlik şemsiyesi altına almak için aile hekimliğine geçilmeli, bu konu ile ilgili Genel Sağlık Sigortası Kanunu çıkartılmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 77). Birçok ülkede uygulanan aile hekimliği sistemi sağlık alanında uygulanan önemli bir güvenlik mekanizmasıdır. Bu sistemde her aileye ikamete bağlı olarak bir aile hekimi atanır. Birinci olarak, sağlık hizmeti almayı sabit bir ikamet sahibi olmaya bağlamasıyla bir gözetim mekanizması işletmektedir. İkinci olarak, kişilerin bütün tıbbi geçmişleri tek bir hekim tarafından takip edilmekte ve en ince ayrıntısına kadar kayıt altına alınmaktadır; bu sayede hem tek tek bireyler hakkında detaylı bilgi sahibi olunmakta hem de tek hekimde toplanıp kolayca merkeze iletilen bu bilgilerden yararlanılarak nüfus hakkında araştırmalar yapıp nüfusu düzenleyici politikalar geliştirmek için gerekli olan istatistiki bilgilerin toplanması kolaylaşmaktadır.

Tıp, yeni ortaya çıkan teknolojiler ve genetik dalı sayesinde kalıtsal olarak nüfusun şekillendirilmesi için önemli araçlar sağlamaktadır. Evlilik, hamilelik gibi süreçlere daha en baştan müdahale edilerek toplumun daha sağlıklı, fiziksel ve zihinsel olarak daha üstün bir biçimde yapılandırılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Foucault bu konuda şöyle yazar:

Sağlam genetik yapılar, yani düşük riskli, risk düzeyleri kendileri, çevreleri ve toplum için tehdit oluşturmayan kişiler üreten genetik yapılar kıt olacaktır. (...) Bir toplum genel olarak beşerî sermayesinin geliştirilmesi sorunuyla karşı karşıya kaldığında, eşleşme ve ardından gelen doğumlar doğrultusunda ister istemez kişilerin beşerî sermayesinin denetlenmesi, arındırılması, geliştirilmesi soruları sorulacaktır. Dolayısıyla, genetik kullanımı politik olarak, beşerî sermayenin kuruluşu, artırılması, biriktirilmesi ve geliştirilmesi soruları etrafında irdelenir (2015b: 192).

Toplumun beşerî sermayesinin arttırılmasıyla bireyler daha üretken, neoliberal piyasa için daha faydalı hale gelir. I. Aile Şûrası Kararları’nda da genetiğin bu önemli rolü vurgulanıp şöyle denilmektedir: “Ailenin sağlıklı bir temele dayandırılması ve kalıtım boyutuyla şanslı nesillerin yetişmesi bakımından; nikâh işlemleri esnasında uygulanan ‘sağlık muayenesine’ işlerlik kazandırılmalıdır” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 77). Burada bir tıbbi güvenlik

mekanizması olarak “sağlık muayenesi”nin uygulanmasıyla daha evlilik gerçekleşmeden sağlıksız nesiller ortaya çıkarabilecek evliliklerin önüne geçilmesi, bireylerin kalıtsal beşerî sermayesi daha yüksek nesilleri ortaya çıkarabilecek evliliklere yönlendirilmesi amaçlanmaktadır. Şûranın Aile ve Hukuk Komisyonu kararlarında da şöyle denilmektedir: “Biyomedikal bilimlerin hızlı gelişmesi ve teknolojik buluşlar, Medeni Kanun’un 23. Maddesine getirilen ek fıkra da dikkate alındığında embriyonun ve ana rahminde ceninin korunmasını sağlayacak yönde yeni bir düzenleme yapılmasını ve acil çözüm bulunmasını gerektirmektedir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 65). Görüldüğü gibi yönetim, tıbbın gelişmiş olanaklarını kullanarak, daha doğmadan bile insanın hayatına müdahil olmaktadır. Biyo-iktidar, insanın bir canlı olarak biyolojik bütün süreçlerini politikaya dâhil ettiğinden, hem annenin bir biyolojik süreci olarak hem de doğmamış olsa da canlı kabul edilmesi bakımından ceninin bir biyolojik süreci olarak hamilelik ve doğum güvenlik mekanizmalarının hedefindedir. Bunu yaparken yönetim, kürtajı yasaklama ya da kısıtlama yoluyla tek tek bireylerin bedenleri üzerinde de söz sahibi olarak disiplinci bir mekanizma da işletir. Nitekim karar metinlerinde “Kürtajın bir aile planlaması yöntemi olmadığı bütün ilgililere anlatılmalı, ana sağlığına zararlı olan bu yöntem tamamen serbest ve istek üzerine yapılmamalı, şarta bağlı olmalı, endikasyonları geniş kapsamlı olmalı ve 2827 sayılı yasada belirtilen izinlere bağlı olmalı” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 77) denilmektedir. Türkiye’de 10 haftaya kadar gebelik şarta bağlı olmadan sonlandırılabilen, 10 haftadan sonra ise kararın referans verdiği 2827 sayılı Nüfus Planlaması Hakkındaki Kanun uyarınca “doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyete neden olacağı hallerde” (Nüfus Planlaması Hakkında Kanun: Madde 5, 1983) sonlandırılabilir. Kararda, 10 hafta öncesi gebeliklerin de şarta ve izne bağlı olmadan sonlandırılmasının yasaklanması önerilmektedir. Türkiye’de 1983 yılında çıkarılan Nüfus Planlaması Hakkında Kanun’la serbest bırakılan kürtajın, “ana sağlığına zararlı” olduğu gerekçesiyle yasaklanmasının istenmesi bu alandaki verilerle uyumsuzdur. Rakamlar göstermektedir ki, kürtajın yasak olduğu durumlarda yapılan illegal kürtajlar ya da ilkel araçlarla çocuk düşürmeler sebebiyle anne sağlığı çok daha fazla tehlikeye girmektedir. Sağlık Bakanlığı’nın verilerine göre 1981 yılında 450 bin düşük vakasından 350 bini kendi tercihiyle düşük yapmakta, kürtajın yasak olması sebebiyle her yıl 10-15 bin kadın düşük yaparken hayatını kaybetmekte ve bir o kadarı da sakat kalmakta iken (M. Asım Karaömerlioğlu, 2012), Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği’nin açıkladığı verilere göre Türkiye’de kürtajın serbest bırakıldığı 1983 yılından 2008 yılına kadar kürtajlar 3 kat azalmış, anne ölüm hızı 6 kat azalmış ve kadınların yaşam süresi 14 yıl artmıştır (Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği Kürtaj Raporu, 2013). Bu rakamlar göstermektedir ki kürtajın kısıtlanmak ya da tekrar tamamen yasaklanmak istenmesinin sebebi anne sağlığını korumak değildir, açıktır ki bu

öneri Şûra’nın hem oluşumunda hem de kararlarında göze çarpan muhafazakâr dünya görüşünün yansıması olan ideolojik bir öneridir. Bir yandan bu muhafazakâr perspektifle, kürtajın sınırlandırılması bir disiplin mekanizması olarak işletilmek istenirken, bazı hallerde de kürtaj gerekli görülmekte, nüfusu düzenleyici bir güvenlik mekanizmasının nihai aracı olarak kullanılmak istenmektedir. Günümüzde biyomedikal gelişmeler sayesinde bir ceninin zihinsel ya da fiziksel olarak özürli olup olmayacağı da tespit edilebilmekte ve bu tarz ağır özür koşulları taşıyan bebeklerin alınması yoluyla daha sağlıklı bir nüfus oluşturulması sağlanmaktadır. Kanunda da öngörülen bu durum, kürtajın istisnası olarak korunmak istenmektedir. Kürtaj bir yandan yasaklanarak ya da zorlaştırılarak disiplinci bir mekanizma olarak kadınların bedenleri üzerindeki kontrolünü sınırlamakta, bir yandan da yüksek teknolojiye dayalı tıbbi takip sistemiyle birleştirilerek sağlıklı, beşerî sermayesi düşük bebeklerin doğmasını engelleyici bir amaçla kullanılmaktadır. Bu disiplinci mekanizmanın üzerine eklenen güvenlik mekanizmalarıyla doğum oranları, anne sağlığı düzenlenerek nüfus da düzenlenmektedir.

İnsanların ruh ve zihin sağlığını korumak da ilk defa modern yönetimsellik anlayışının ortaya çıkmasıyla devletin bir sorumluluğu olarak ele alınmaya başlanmıştır. Aile Sağlığı ve Sosyal Hizmetler Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Koruyucu ruh sağlığı hizmetleri, aileye götürülen hekimlik hizmetlerinin önemli bir parçası olarak kabul edilmeli, bu açıdan Sağlık Bakanlığı’na bağlı Ruh Sağlığı Daire Başkanlığı’nın çalışmaları desteklenmelidir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 76). Yabancılaşmanın ve yalnızlığın arttığı modern toplumda, insanların ruh ve zihin sağlığını korumak daha önemli hale gelmektedir. Mekânın bütüncül olarak ele alınması ve ortamın düzenlenerek süreçlerin yönetilmesi anlayışına ruh ve zihin sağlığı politikalarında da rastlamaktayız. Ailenin Güçlendirilmesi ve Sosyal Politikalar Komisyonu kararlarında şöyle denilmektedir: “Özellikle çocuğun ruhsal gelişimine olumsuz etkileri göz önüne alınarak çok katlı beton bloklardan oluşan sağlıklı dar konutların teşviki politikası terk edilerek mekân düzenlenmesinde geleneksel Türk evi ve çevresinin olumlu motiflerini taşıyan yeni konut politikaları geliştirilmelidir” (I. Aile Şûrası Kararları, 1990: 78). Bireylerin beden sağlığı kadar ruh ve zihin sağlığını da koruyarak onları hem ekonominin işlevsel bir parçası haline getirmek hem de itaatkâr bireyler yapmak söz konusudur. Burada, ruhsal ve zihinsel sağlık ölçütlerinin kendisi de bir iktidar aracı olan tıp ve yönetimler tarafından koyulduğu, bu ölçütler tarafsız, evrensel ve bilimsel ölçütler olarak gösterilse de bunların da iktidar ilişkilerinin ürünü olduğu unutulmamalıdır. Nüfus bu ölçütlere göre güvenlik mekanizmalarıyla düzenlenmeye çalışılır, bu ölçütlere uymayanlar disiplinci mekanizmalara maruz kalıp kapatılma ve gözetime tabi tutulabilirler, toplum için daha büyük bir tehlike oldukları düşünülürse hukuki-yasal mekanizmalar devreye sokulup toptan

dışlanma ya da öldürülme yoluyla elimine edilirler. Modern toplum, bu üç iktidar mekanizmasının da birleştiği ve belli koşullar altında hepsinin kullanıldığı bir toplumdur.

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye’de yönetsel aklın inşa edilme sürecinin başlangıç aşamasını incelemeyi amaçlamıştır. Bu inceleme için, bu yeni yönetim modelini adapte etmek üzere kurulduğu açıklanmaya çalışılan Aile Araştırma Kurumu ve Aile Şûrası çalışmanın odağına alınmıştır. Açıklandığı üzere, bu çalışmanın iddiası bu iki kurumun yönetsellik anlayışına geçmek üzere bir yol haritası çıkarmaları için kurulduğudur. Aile Araştırma Kurumu yönetsel iktidarın işleyebilmesi için gerekli olan araştırmaları yapmak ve nüfusun bilgisini sağlamakla görevliken, Aile Araştırma Kurumu’yla koordineli çalışan Aile Şûraları da dünyadaki örnekleri inceleyerek bu yeni yönetim anlayışını adapte edebilmek için gereken politika ve projeleri oluşturmakla görevlendirilmiştir. Bu çalışma, bu yeni yönetim anlayışına geçişin nasıl planlandığını, bu yeni yönetsel aklın nasıl kurgulandığını ve bu geçiş için hangi iktidar tekniklerinin kullanılmasının öngörüldüğünü anlamak için 1990 yılında gerçekleştirilen I. Aile Şûrası Kararları üzerine bir söylem analizi gerçekleştirmiştir.

Gösterildiği üzere, Aile Şûrası kararlarında sürekli olarak geleneksel olanla modern olanın birleştirilmesi, uyumlu bir biçimde birlikte var olmalarının sağlanması gerektiği vurgulanır. Bu aslında disiplinci mekanizmalarla güvenlik mekanizmalarını birlikte kullanma çabasının bir yansımasıdır. Yönetselliğin yönetimin temel mantığı haline geldiği toplumlarda, disiplin ve güvenlik mekanizmaları birleşimi deyim yerindeyse bir altın orana dayanır, bu denge tutturulamazsa yönetim verimli bir şekilde işlevini yerine getiremez. Disiplinci mekanizmalar, yani ıslah, gözetleme ve kapatma mekanizmaları yeterince ve etkili olarak kullanılmazsa, toplumun kontrolü yeterince sağlanamaz; güvenlik mekanizmaları eksik kalırsa, birinci olarak Foucault’nun vurguladığı modern yönetimin temeli olan dolaşım için (özellikle ekonomik dolaşım) uygun ortam yaratılamaz ve ikinci olarak iktidarın düzenleyici ve üretici gücü yeterince kullanılamayacağından toplumsal rıza üretiminde sorun yaşanır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Türkiye’de disiplinci mekanizmaların ağırlığı güvenlik mekanizmalarına göre oldukça fazladır ve yönetsellik anlayışı karar alıcılar tarafından istenildiği ölçüde yerleşmiş değildir. Türkiye’de bu yeni yönetim anlayışına geçme çabaları, büyük oranda seksenlerin sonundan itibaren başlamıştır, ilk Aile Şûrası’nın toplanması da bu tarihe denk gelmektedir. Bu yeni yönetim anlayışına geçmenin bir ihtiyaç haline geldiğinin farkında olan Şûra üyeleri, gösterildiği üzere, tavsiyelerinde bu yönetim anlayışının geliştirilmesini sıklıkla önermektedirler. Burada oldukça önemli bulduğumuz

nokta, Şûra üyelerinin sadece güvenlik mekanizmaları kullanmayı önermemeleri, aynı zamanda, bizce modern toplum için en kritik yönetim meselesi olan disiplin ve güvenlik mekanizmalarının birlikte nasıl kullanılacağı konusunda da somut politikalar ve projeler önermeleridir. Günümüz toplumlarının geldiği oldukça karmaşık nokta, bu toplumlara kontrol altına almak için tek tip iktidar mekanizmasını yetersiz kılmaktadır; bu yüzden günümüz toplumlarının en önemli meselesi, üç farklı iktidar mekanizmasının, ama özellikle de disiplinci iktidar mekanizmalarıyla güvenlik mekanizmalarının nasıl birleştirileceği ve bu birleşimden nasıl yeni baskı, ıslah, gözetleme ve düzenleme mekanizmaları çıkarılıp insanların ve süreçlerin kontrol altında tutulacağıdır. Şûra kararlarında da özellikle yeni ile gelenekseli birleştirme çabalarıyla, bu disiplin ve güvenlik mekanizmalarının birlikte kullanımının önerildiği görülmektedir. Bir yandan tıbbın gelişmiş aygıtları kullanılarak işletilmek istenen güvenlik mekanizmalarının ve nüfus yönetimini kolaylaştıracak istatistiki bilgilere dayanan güvenlik mekanizmalarının kullanımının önerildiği görülürken bir yandan da geleneksel aile yapısı ve onun disiplinci yönlerinin de öne çıkarıldığı görülmektedir. Yani bir yandan dünyadaki hızlı değişime adapte olmaya çalışılıp, yeni ortaya çıkan güvenlik mekanizmaları kullanılmak istenirken bir yandan da bu hızlı değişimin yaratacağı “istenmeyen” etkilerden korunmak için ailenin normatif ve disiplinci bir yapı olarak korunmak ve kullanılmak istendiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de inşa edilmeye çalışılan yeni yönetimsel aklın kurgulanma süreci büyük oranda bu iki amacı gerçekleştirmek üzere planlanmıştır. Bu çalışmada da I. Aile Şûrası Kararları üzerine yapılan analizle, Türkiye’de bu disiplin mekanizmalarıyla güvenlik mekanizmaları birleşiminin nasıl gerçekleştirilip, aile üzerinden bu iktidar mekanizmalarıyla yeni yönetimsellik anlayışının nasıl yerleştirilmeye ve buna uygun yeni bir yönetimsel aklın nasıl inşa edilmeye çalışıldığı incelenmiştir. Görülmektedir ki, bu Şûra kararlarının yazıldığı tarih itibariyle, bu birleşim henüz yeterli ve etkili bir biçimde sağlanamamış ve yönetimsellik anlayışı istenildiği ölçüde oturmamıştır; ancak doksanların ikinci yarısından itibaren daha yoğun ve etkili biçimde gerçekleşecek olan disiplin ve güvenlik mekanizmaları birleşiminin ve daha kapsamlı politika ile yeni yönetimsellik anlayışına geçiş çabalarının planlamasının ve fikri altyapısının doksanların başındaki bu karar metinlerinde hazırlanmaya başlanmıştır.

Kaynakça

- I. Aile Şûrası Kararları (1990) (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı).
 IV. Aile Şûrası Komisyon Raporları (2004) (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü).

- Arribas-Ayllon, Michael ve Valerie Walkerdine (2017), "Foucauldian Discourse Analysis", Willig, Carla ve Wendy Stainton-Rogers (Der.), *The Sage Handbook of Qualitative Research in Psychology* (London: Sage Publications): 110-123.
- Atılğan, Sultan (2000), "Eskiden Beri Gizlice, Yeni Sağ'la Açıkça: Kadınlar Evlerine", Atacan, Fulya, Fuat Ercan, Hatice Kurtuluş ve Mehmet Türkay (Der.), *Mübeccel Kıray için Yazılar* (İstanbul: Bağlam Yayınları): 139-151.
- Brown, Wendy (2019), *In the Ruins of Neoliberalism: The Rise of Antidemocratic Politics in the West* (New York: Columbia University Press).
- Collier, Stephen J. (2014), "Foucault'nun Yönetimsellikten Öte Siyasi Yönetim Çözümlemesi", *Teorik Bakış*, 3: 175-220.
- Cooper, Melinda (2017), *Family Values: Between Neoliberalism and the New Social Conservatism* (New York: Zone Books).
- Çalkıvık, Aslı (2011), "Ölümüne Yaşatmak: Güvenlik Sorunu Olarak 'Yaşam'", *Toplum ve Bilim*, 122: 19-36.
- Dardot, Pierre ve Christian Laval (2016), "Neoliberal Sistem ve Kapitalizm", *Felsefelogos*, 63 (4): 7-20.
- Deleuze, Gilles (2019a), *Foucault* (İstanbul: Norgunk Yayıncılık) (Çev. Burcu Yalım ve Emre Koyuncu).
- Deleuze, Gilles (2019b), *Bilgi: Foucault Üzerine Dersler* (İstanbul: Otonom Yayıncılık) (Çev. Ayşegül Baran).
- Devlet Bakanlığı Aile Şûrası Yönetmeliği (1990), <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/34990?AspxAutoDetectCookieSupport=1> (23.02.2020)
- Durgun, Sezgi (2015), "Okul Coğrafyasında Türkiye Anlatılarının İnşası ve Bugünü", Yeşiltaş, Murat, Sezgi Durgun ve Pınar Bilgin (Der.), *Türkiye Dünyanın Neresinde? Hayali Coğrafyalar, Çarpışan Anlatılar* (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları): 95-118.
- Foucault, Michel (1987), *Söylemin Düzeni* (İstanbul: Hil Yayınları) (Çev. Turhan Ilgaz).
- Foucault, Michel (1992), *Deliliğin Tarihi-I* (Ankara: İmge Kitabevi) (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay).
- Foucault, Michel (1999), *Bilginin Arkeolojisi* (İstanbul: Birey Yayınları) (Çev. Veli Urhan).
- Foucault, Michel (2002), *Kliniğin Doğuşu: Tıbbi Algının Arkeolojisi* (Ankara: Epos Yayınları) (Çev. Şule Ünsaldı).
- Foucault, Michel (2010), *Cinselliğin Tarihi* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver).
- Foucault, Michel (2011a), *Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar-3* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Işık Ergüden ve Ferda Keskin).
- Foucault, Michel (2011b), *Entelektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar-1* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay ve Ferda Keskin).
- Foucault, Michel (2011c), *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar-2* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay).
- Foucault, Michel (2011d), *Toplumunu Savunmak Gerekir* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları) (Çev. Şehsuvar Aktaş).
- Foucault, Michel (2012), *Bilme İstenci Üzerine Dersler* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev. Kerem Eksen).
- Foucault, Michel (2013), *Güvenlik, Toprak, Nüfus* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev. Ferhat Taylan).
- Foucault, Michel (2015a), *Akıl Hastalığı ve Psikoloji* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Emre Bayoğlu).

- Foucault, Michel (2015b), *Biyopolitikanın Doğuşu* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları) (Çev. Alican Tayla).
- Foucault, Michel (2015c), *Hapishanenin Doğuşu* (Ankara: İmge Kitabevi) (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay).
- Foucault, Michel (2015d), *İktidarın Gözü, Seçme Yazılar-4* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Işık Ergüden).
- Jessop, Bob (2007), "From Micro-Powers to Governmentality: Foucault's Work on Statehood, State Formation, Statecraft and State Power", *Political Geography*, 26 (1): 34-40.
- Karaömerlioğlu, Asım (2012), "Türkiye'de Kürtajın Kısa Tarihi", <https://bianet.org/bianet/bianet/139903-turkiye-de-kurtajin-kisa-tarihi>, (31.01.2021).
- Kartal, Onur (Der.) (2016), *Biyopolitika: Platon'dan Arendt'e Biyopolitikanın Felsefi Kökenleri* (Ankara: Notabene Yayınları).
- Khan, Tauhid Hossain ve Ellen MacEachen (2021), "Foucauldian Discourse Analysis: Moving beyond a Social Constructionist Analytic", *International Journal of Qualitative Methods*, 20 (26): 1-9.
- Koyuncu, Emre (2016), "Foucault'nun Siyaset Felsefesinde Biyopolitikanın Doğuşu", Kartal, Onur (Der.), *Foucault'dan Günümüze Biyopolitikanın İzdüşümleri* (Ankara: NotaBene Yayınları): 21-60.
- Lemke, Thomas (2014), *Biyopolitika* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Utku Özmakas).
- Lemke, Thomas (2015), *Foucault, Yönetimsellik ve Devlet* (Ankara: Pharmakon Yayınevi) (Çev. Utku Özmakas).
- Lemke, Thomas (2016), *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi* (Ankara: Phoenix Yayınevi) (Çev. Özge Karlık).
- Mills, Catherine (2007), "Biopolitics, Liberal Eugenics and Nihilism", Calarco, Matthew ve Steven DeCalori (Der.), *Giorgio Agamben: Sovereignty and Life* (California: Stanford University Press): 180-203.
- Miller, Peter ve Nikolas Rose (1990), "Governing Economic Life", *Economy and Society*, 19 (1): 1-31.
- Newman, Saul (2014), *Bakunin'den Lacan'a: Anti-Otoriteryanizm ve İktidarın Altüst Oluşu* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları) (Çev. Kürşad Kızıltuğ).
- Nüfus Planlaması Hakkında Kanun (1983), <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2827.pdf> (2.5.2021).
- Oksala, Johanna (2012), "Devlet Şiddetinin Yönetimi: Foucault'da Siyasi İktidarın Yönetimsellik Olarak Yeniden Ele Alınması", *Cogito*, 70-71: 163-178.
- Paras, Eric (2016), *Foucault: Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna* (İstanbul: Kolektif Yayınları) (Çev. Yunus Çetin).
- Read, Jason David (2012), "Homo Economicus'un Bir Soykütüğü: Neoliberalizm ve Öznelliğin Üretimi", *Cogito*, 70-71: 82-95.
- Rose, Nikolas ve Peter Miller (1992), "Political Power beyond the State: Problematics of Government", *British Journal of Sociology*, 43 (2): 173-205.
- Sezgin, Deniz (2011), *Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık* (İstanbul: Ayrıntı Yayınları).
- TBMM (2002), "TBMM Tutanakları", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c064/tbmm22064016ss0661.pdf> (3.01.2021).
- Türk Jinekoloji ve Obstetrik Derneği (2013), "Kürtaj Raporu", <https://www.tjod.org/turk-jinekoloji-ve-obstetrik-derneği-tjod-kurtaj-raporu/> (31.01.2021).